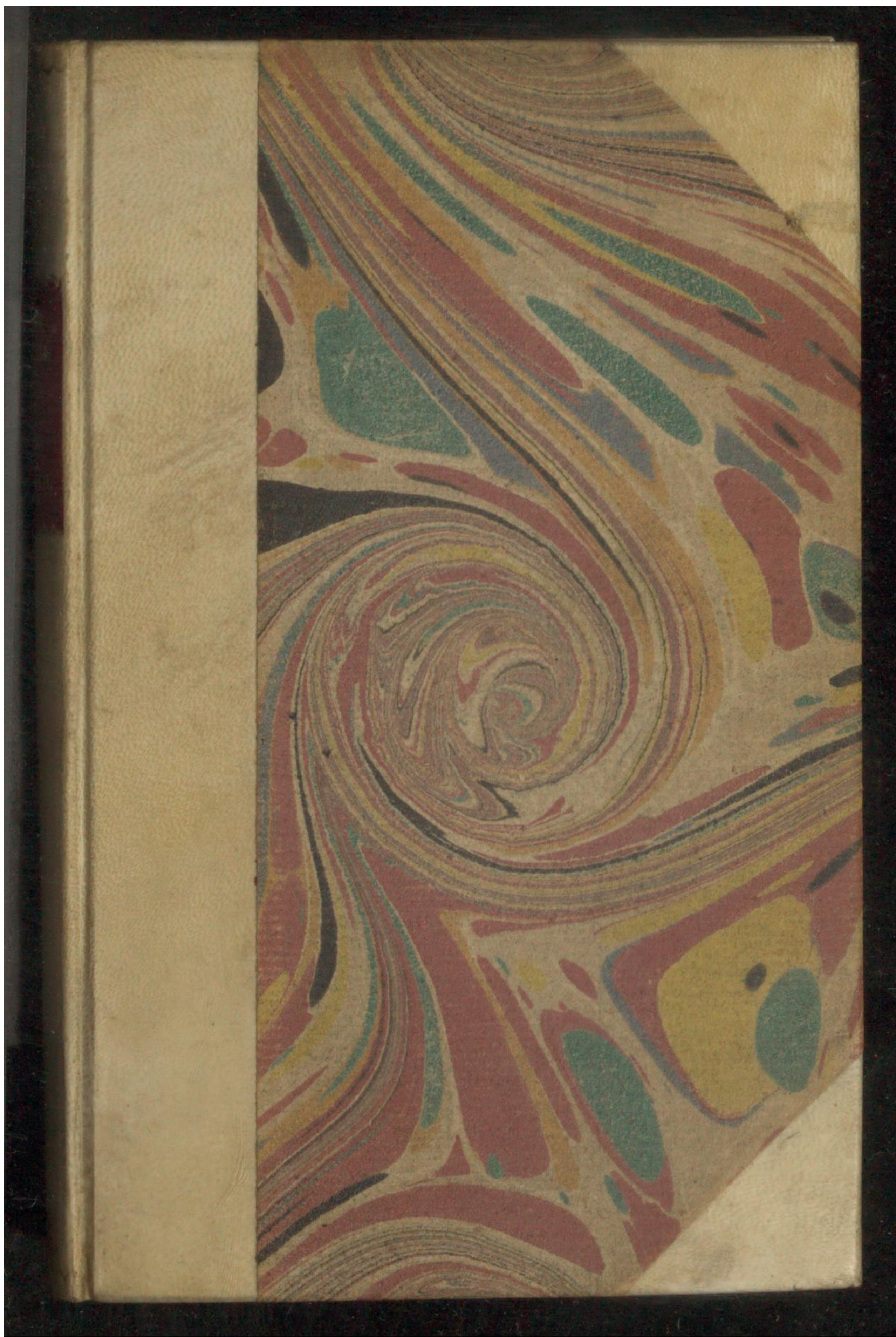
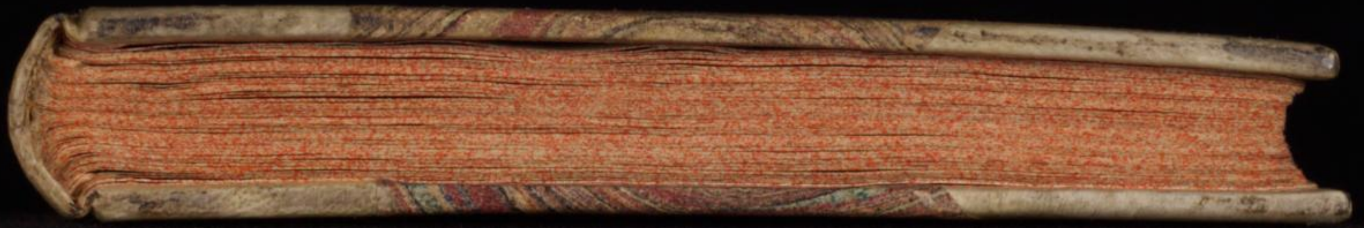



Simon
Berchelt
Om
Pesti-
lentzien.





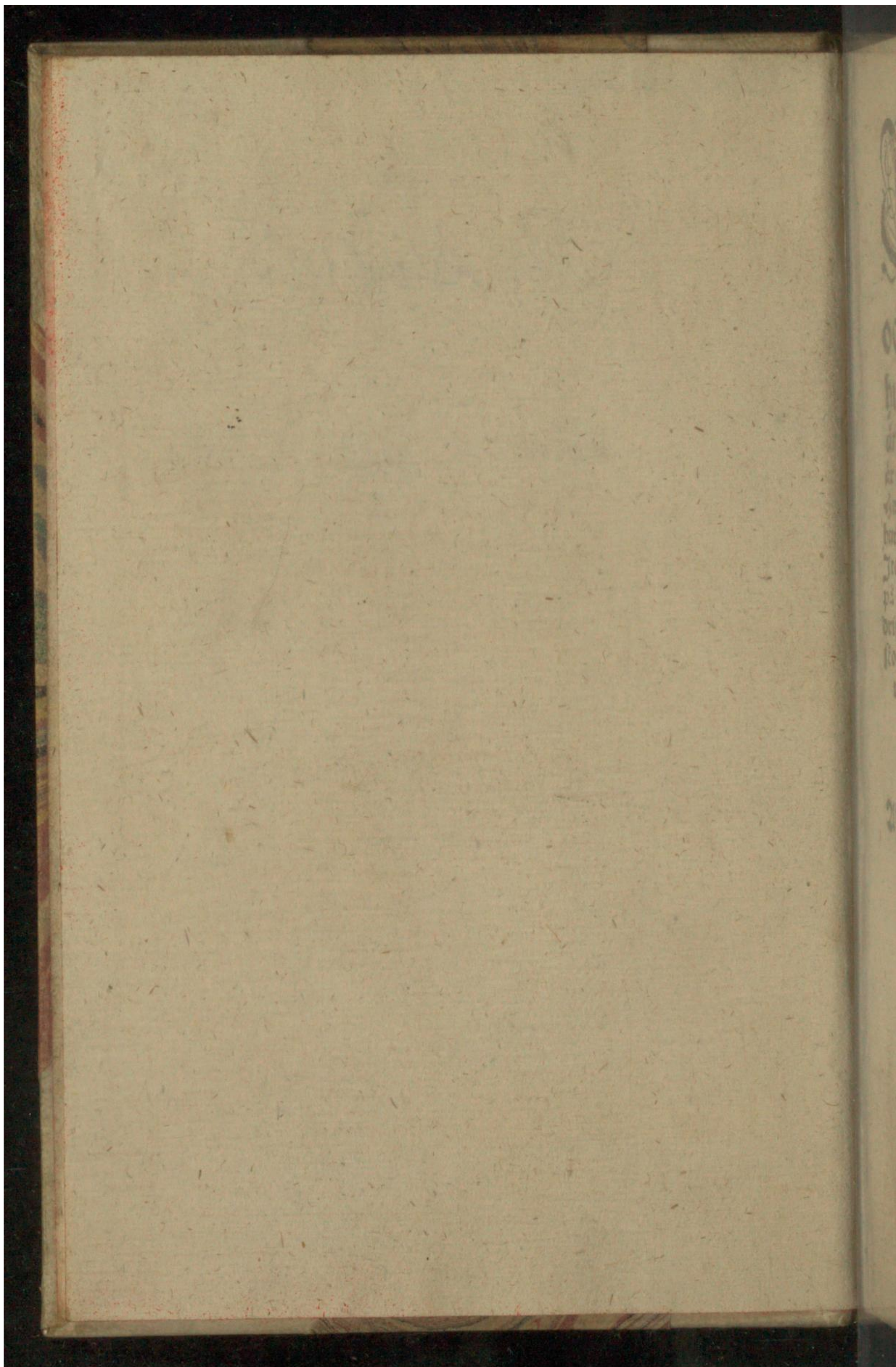




66 blad, signerade A4–H4, I2a

775/A G. v. Ber

Hierta Sale No 498



Om Pestilentzien

och hennes Orsaker / och
huru man kan weta / om wädhret
är aff Pestilentzien förgifftet / och om een
är siuk / om thet är pestilentzie eller icke.
Hwadh the helbregde hoos the siwke göra / och
huru the sigh hålla och Pestilentzien fly skole.
Item / huru then onde luchten j Städherne /
på Bygden / j Kyrker / Huss och Camrer för-
driffuas skal. Item / huru the siuke sigh hålla
skole. Om Adherlåtande / och hwadh man til
vthwertes Bölder och Sulmer göra / och
huru man them läkia skal. Item /
huru tilfallende Siukcomer
skole hielpas.

Aff lärde Måns Böker vthdragit och
förswenskat / och mest sielff vthi
åtskillighe tijdher före-
farit / etc.

aff

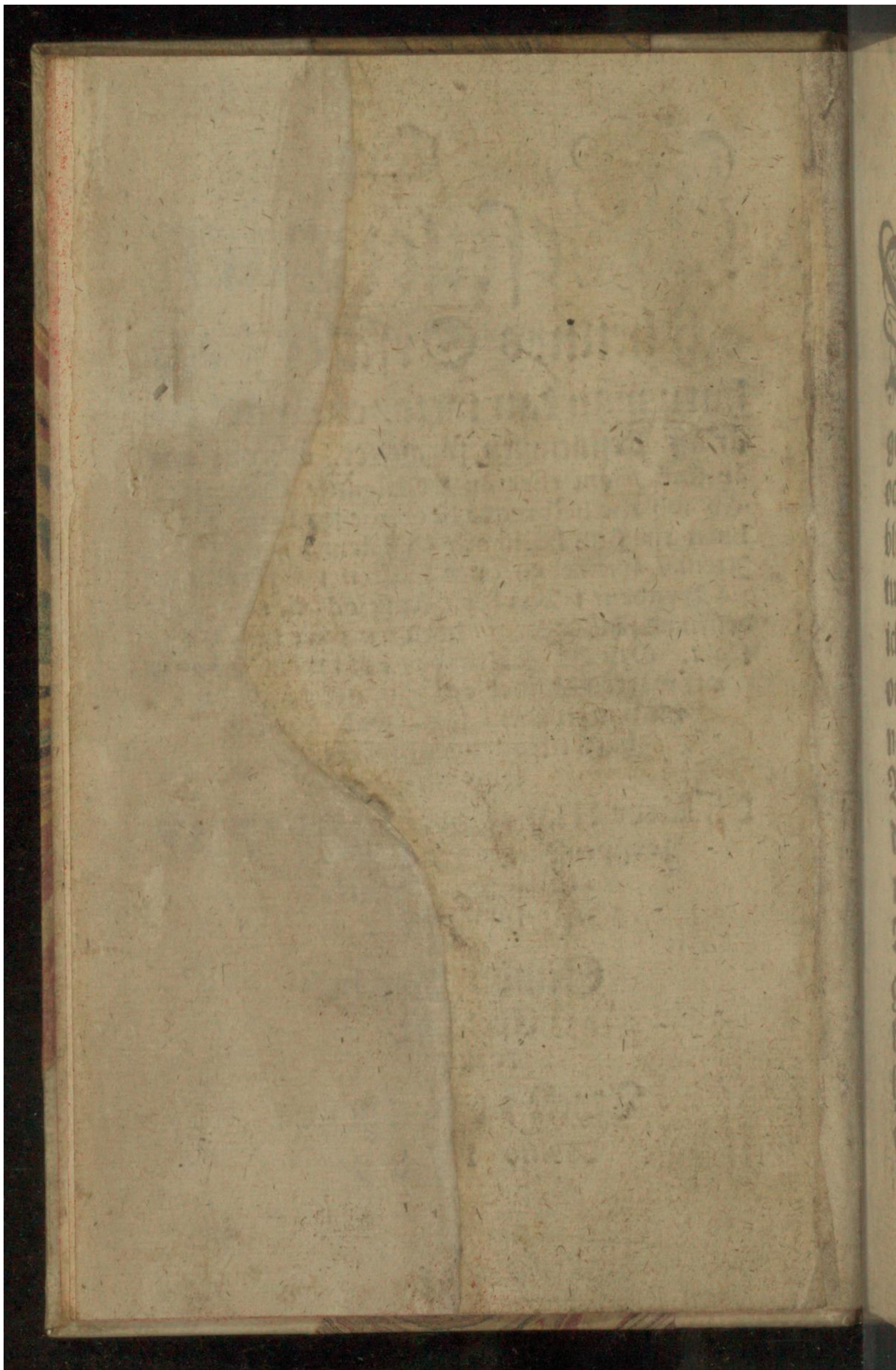
Simon Berchelt

Apotekare.

* * *

Tryckt j Stockholm:

Anno 1589.



Til Läsaren.

VI haffue nu (ty werre) noghsampt förnummit / At thetta wårt leffuerne är mångehanda wedhermödhe / jemmer och älendheet vndergiffuit / och bliffuer daghlighen ther medh betungat och plåghat. Komme wij icke medh stoor lijffz fahre / swede och werck / nakne och blått til thenna Werlden? Är och icke wår Barndom ett stort oförstånd / mödhe och arbete vndergiffuen? Huru snart löper then herlighe wår Vngdoms tijdh lijke som en skugga bort? Förswinner och thesli-kes icke then bäste wår Manligheetz tijdh / styrcke och fägring / vthi een hast medh mångehanda be-

 dröffuel-

dröffuelse / bekymber och wedher-
mödhe / såsom röck sin koos? Så
at then helghe Ande vthi then 103.
Psalm / och Hiob: 14. Capit: ret-
telighen haffuer lijknat thet widh
ett herlighit Blomster / som om
morgonen grönskes / och strax ther
efter förwisnar och torkes thet
bort. Kommer och icke til thet yt-
terste ålderdomen medh mykin
barnslighet / orådh / siukdomer
och mångehanda feel / bådhe vthi
een måtte och annan? At man
wel tenckia måtte / såsom Plinius
schriffuer vthi sin siunde Book /
j thet 50. Cap: Oss aff Gudhi in-
tet bättre ware vndt och giffuit /
än at wårt leffuerne så förstect
är / Men thette alt oachtat / me-
dhan lijffuet (såsom almeent Ord-
språk medhgiffuer) är ett ädheli-
ghit

ghit ting / och menniskligh natur intet meer är emoot än döö / Therföre haffuer then wijse Hednisk Philosophus *Panetius*, såsom iagh thet förrehåller / wijsligen schriffuit / at wij skole försichtighe / kloke och welbetänckte wara / altijdh och alleståds til at tagha oss wahra för tilkommande ofall / farligheeter och lekamens förderff / och all wår rådhslagh / tanckar / förnufft och sinne (lijke som een sigh til stridz tilredde) tijt wenda och stella / at oförmodheligh olycke / hastighe och onde siukdomer och andre fahrlighe tilfelle / oförwarandes vthi en hast icke måtte oss öffuerkomma. Och effter nu någhre åhr förledne så månge onde *Constellationes*, och the onde Planeters Saturni och Martis *Coniunctiones*,

ctiones, Solenes och Månens skräckllighe och fahrlighe *Eclypses* och Förmörkelser / och andre Himmelstekn och onaturlighe förandringar i wädhret / sigh haffue tildraghit / ther aff / om wij wele troo thet Astronomi schriffue / lätteligthen är til at förnimma / at Gudh Alzmechtigeste för wåra synder skul medh thenne gruffuelighe Pestilentzie oss heemsöker. Therföre haffuer iagh thenna *Panetij* mening til at efftersölia / migh förretaghit och thette *consilium* och rådh / bådhe höghe och låghe / rijke och fattighe / bådhe Barn och vngt folck / så och tiänste Drenger och Pigar / haffuande Quinnor och andre / som stundom / när the bliffue siuk / icke så snart kunne få til sigh / eller och ware stadde hoos

lärde

lårde och förfarne Låkiare och *Medicos*, och synnerlighen menighe man/och förnembligh the fattighe til godhe och welfärdh schriffuit/ och j Prent vthgå lathet/ på thet at iagh the höghe och myndighe/ icke alenast j Kong: Maiest: Hoff/ vthan och flere som migh mykit til godhe giort haffue / någherledes min tacksamheet bewijsa/theslikes och alle andre som thetta låse/ här medh til godhe tiåna kunne / och besynnerlighen at the fattighe som vthi sådana saker mindre forfarenheet och förståndh haffue / här vthaff vnderwijsning och råttelse tagha kunne/ och sigh vthi sådana fahrlighe tijdher / båttre ån här til skeed år / förwara. Ty thesse Låkiedomer för ganska ringe Penningar äre til at bekomma / och

were meste parten här j Swerige.
Til at weta wiss Kennetekn/ hwar vthaff Pestilentzien sigh förorsaker/ om wädhret är förgifftet/ och om then siuke haffuer Pestilentzien eller icke/ Item/ hwadh the helbregdhe hoos the siuke göra skole/ huru man then onde och förgifftighe lucht och wädher fördriffua skal/ Sammaledhes huru the siuke sigh hålla skole/ Ther til medh hwilke the godhe eller onde tekn äre/ på then som befengder är/ Hwadh then siuke skal ihogh komma/ och hwadh han bruka skal/ Theslikes om Ådherlåtande/ Huru man ochså någhre siukdomer som sigh tildragha kunne/ mootstå och fördriffua skal/ som är förmykin törst/ kreckningh/ öffuerflödigh stoelgång eller innan siuke/
förmykin

förmykin sömpn / sting i sijdhen / sompnlöse / och bränna eller inwertes hette. Och til thet ytterste / huruledhes man sigh medh the vthwertes Sulmer och Bölder förhålle och them läkia skal / Och til Beslut / när ingen Läkiedom hielper / hwar medh then siuke sigh än tå trösta skal / är ther och widh enden een liten Förmaningh / at man sigh icke strax öffuergiffuer / när han kenner sigh wara befengdt. Och hadhe iagh wel kunnit widtlöfftighere schriffua / men thet syntes migh wele bliffua förlångt / therföre låt iagh thet bestå / Och äre här vthi mest författat och insatt alle the nödhtorfftigaste stycker / som til förnämde siukdom aff nödhen wara wil / och iagh vthi en hast haffuer

 kunnit /

kunnit/ effter iagh icke månge *Authores* medh migh på Reesan/ ihogh komma. Förseer migh / at then Christelighe Låsaren thenna ringe tienst/ för godhe vptaghar/ och min welmening migh icke til onde vthtydher / och så mykit then vthwertes här förstält Ordning tilkommer / bedher iagh tienstlighen och wenlighen/ at man sigh ther effter retter / så är iagh widh then godhe och tröstelig förhopningh til then Alzmechtighe wår kåre Heerde / Återlösare och Låkiare JESU CHRISTO / at ther igenom mykit ondt kan bliffua affskaffat och förekommit vthi thenna fahrlighe siukdom / eller och om thet Gudhi så behaghar/ vthi en liten tijdh stillet/ och månge Menniskior (om man saken rett

effter-

rett efftekommer som thet sigh bör) ifrå theras Siukdom hulpne bliffua.

Then höghste och trofaste Altzmechtighe Gudh / wår Frelsare / Åtherlösare / all Planeters Skapare / heele Himmelens Regerare / och alles thes werckningars Styrare / hwilken och Haffuet och Wädhret kraffteligen biudher / at the honom strax vthan all gensäyelse hörsame och lydighe wara moste / han giffue nådh / at wij hans Fadherligh Heemsökningh och trolighe Förwarning medh tolamodh dragha / och til wårt leffuernes förbätringh och rette boot / hans nådighe straff annamma och först i kunne / Han bewara och oss alle för Pestilentzies förgifft / och för the onde Planeters ingiu-

ngiutelse / på thet wij wårt onde leffuerne båttra / och til thet ytterste j thenna Werldenne medh een saligh affgång enda måtte / thet iagh aff hiertat oss allom aff Herranom Jesu Christo önskar / thet han och wisselighen oss för sin förskyllan giffuandes warder / Han wille ochså tigh kåre Låsare / och oss allom widh godh helse och welmåghe lenge widh macht hålla / och nådheligen bewara. *Datum* Stockholm / then 2. Julij / Åhret effter Christi födhelse / Tusendt Femhundradhe / Ottotiyo Niye.

Kong: Maiest:

underdånigeste Tienare
och owerdighe
Apotekare

Simon Berchelt.

Om Pestilentzien och hennes Orsaker.

Thet Förste Capitel.

DHenna onde förgifftige Siukdomen warder aff alle Scribenter/gamble och nye/ för ett slagh aff Febris räknadt/ Therföre at hon gemeent såsom Febris medh een hefftigh frossa/ skackande och båffuande/ Menniskion betaghar och vppåkommer. Men om thet een rett naturligh Siukdom/ eller och een annan inwertes hefftig Siukdoms *Symptoma* är/ Item: om hon aff Cholerisk/ Phlegmatisk/ eller Melancholisk wätzske förorsakedt warder/ här vthi komme icke the Lärde öffuer eens/ Men här om sådanne twist til at schriffua/ görs icke heller behoff/ Synnerlighen alltheenstund här allenast företaghes thet/ som kan wara menighe man til nytte och godhe. Wil therföre lathe thet ther widh bliffua/ at Pestilentzien icke allenast een

slätt

slätt *symptoma*, vthan een skarp / gifftigh Siukdom / och för wåra synder skul / Gudz straff är / vthaff ondt wädher / eller vthur inwertes rutin wätzska vptendt / eller och genom besmittelse vthaff andre förgifftighe Menniskior eller Himmelens onde Aspecter / och ingiutelse / och Jordennes Nimphidiske *motu*, ther aff een gemeen regerande Gifft på Menniskiorne komma pläger / såsom wij j fiord om Wåhren och hecla Sommaren öffuer förnummit haffue / at månge / bådhe gamle och vnge / vthaff then dödhelighe hoste / hastigh stingh j sijdhen / Lunge bölder / Halsoe sulmer / Messlingh och andre Siukdomer äre aff sompnadhe / hwilke aff Himmelens onde Influentz på oss kommen / och sedhan til fyllest vthi ett stoort pestilentz förgifft sigh förwerrat haffuer / så at the bekomme een onaturligh heete / och vthwertes bölder / och på Menniskion hasteligen drabber.

At Syndan icke allenast Pestilenziens / vthan alle andre Siukdomers / och Dödzens förnemlighe orsaak är / lärer oss alt then helgha Schrifft / såsom strax hoos Moysen / vthi hans Förste Book j Tridie

Capitel /

Capitel / Item hoos S: Paulum j thet 5. och thet 8. Capit: til the Romare / och elliest mångestädz. Men wijdhare ther om til at schriffua och bewijsa / wore migh / som ingen Theologus är / icke wel ståendes / Allenast näghra Hedniske witnesbördh wil iagh införa / hwilke och så wel wiste / och förfarne wore / at Gudh för synden skul / Menniskiones slächte mångehanda straff och olycka tilfogher / så at och för een Menniskios missgerning skul / ett heelt Land och Konunge Rijke heemsökt och vthrotadt warder / såsom Hesiodus giffuer tilkenna:

Sæpè mali malefacta viri populus
luit omnis.

Thet är:

För een Menniskios synd och skam/
Straffer Gudh offte Folck och Land.

Thet haffuer Gudz folck vthi Israels hws / medh Pestilentzien för theras Konungs Dauidz galenskap skul smakat och lidhit / Och är heele BenJamins slächte för een Menniskios otucht / som Offuerheeten icke straffadhe / vthrotadh och nedherlagdh worden.

Til

Til thet Andra / at wädhret medh förgifftigh Röök och Dymba månge gånger warder förgiffuit / är vthaff Astrologis igenom långeligh förfarenheet / och genom gran bemerckiande mångestädz bewijsadh / som och *Massahala* vthi sijn Book *De reuolutionibus Mundi*, vthi thet 22. Capitel witner / etc. När the bådhe onde Planeterne Saturnus och Mars / vthi ett Menniskligh tekn sigh foghe / föller Pestilenzien iblandh Menniskiorne. Och månge annorstädz finner man witnesbördh / som förlångt wore til at förtällia.

Til thet Tridie / witne Historierne / när een Comeet är synter på Himmelen / eller och andre Eeldzlågher / at gemeent een stoor Pestilentia haffuer ther effter följdt.

Til thet Fierde / giffue och så Solens och Månens Förmörckelser bredhe widh annan / olycka och så Pestilenziske Siukdomer tilkenna / Först och främst när the hände vthi sådanne Tekn / som sådant betydha.

Til thet Femte / witnar förfarenheet / at Sunnan och WästSunnan wädher / mykit til onde och förgifftighe Siukdomer

mer orsaak giffuer / Ty thet bådhe för Tråen/och thet som vthur Jorden wåxer/ så och Menniskiorne och Boskapen skadheligh it år / Doch haffuer man förfarit/ at här i Rÿket Nordan wådher vthi Pestilentzie tÿdhen/ bådhe för 24 och för 18 åhr sedhan/ jw så skadhelighit war såsom Sunnan och Westan Sunnan.

Til thet Siette / når månge mörcke daghar/ medh ondt wådher och luchtandhe Tökne på hwar annan fölie / warder wådhret och så förgifftigadt oc[illegible]reent.

Til thet Siunde / schriffuer [illegible]crates vthi siin Book *De aëre, aquis & locis &c.* at ostadight och otÿdight wådher / thet nu kåldt och stark warmt/ och så igenom hwar annan ostadight år/ fororsaker Pestilentzie / Ty sådan otÿdigh wådherleek gör Menniskian oskickeligh / och giffuer til månge inwertes Bölder tilfälle / ther vthaff månge Siukdomer så och Pestilentzie sigh fororsake / såsom thet hwar och een vthi sin eghen kråpp/ når sådanne ostadigh wådherleek år/ befinner / etc.

Til thet Ottende/ fororsakes och stundom Pestilentzie vthaff Jordbäffningh/

B Förty

Förty ther medh föliet gemeent ett förgifftigt och illaluchtande wådher.

Til thet Nyonde / schriffuer Paulus Orosius / at j Aphrica / når som månge Grååshåppor wore / och mykin Matk / tå förorsakadhe sigh ther aff en stoor Pestilentzie.

Til thet Tyonde / så äre the stående Insiöer / och theslikes luchtande Dÿ och Kärr / effter wådhret ther igenom blifwer oreenat / och orsaak til Pestilentziske Feber / såsom the som boo hoos the Strömmer och Watn / som stundom vpstighe / och åter afflyte / förfare medh thetas stoore skadha / når som Korn och Grääs / sedhan som watnet affrunnedt / förderffues och råttnar / Finnes och stundom Fisken på Engerne dödh / Ther aff sigh Pestis förorsaker och vpkommer.

Til thet Elloffte / warder wådhret förgifftigt / når som stoor Strÿdh och Slagh någhorstädz skeer / och månge Menniskior ligge obegraffne vppå Jorden / etc.

Til thet Tolffte / När som på Gatorne dödhe Swÿn / Hundar / Katter / Höns / Gåss / och annan oreenligheet / såsom här j

Swerige

Swerige i Städherne skeer / vthkastad warder / och hwar man seer för ögonen i Portomen och Gatorne / vthaff hwilkes onde lucht allehanda Siukdomer komme.

Til thet Trettonde / giffue och the orene Trommer och Rensteener ondh lucht / och förorsake förgifftigt wädher.

Til thet Fiortonde / kommer Pestilentzien och så effter dyrtijdh / hunger och nödh hoos the fattighe / the som stundom haffue någhot at the sigh måtte vthaff / och sedhan moste lijdha stoor hunger och nödh / och äta mångehanda onaturligh Maat / som är Barkekake / Mössebrödh / ruthen Fisk och annat sådant (Gudh bättre) och leffue offta wärre än oskäligh Creatur / så at then förwandling / bådhe i maat och dryck / som the haffue / förorsaker och åstadhkommer / at theras lekamen bliffuer besmittat och beblandat medh ond wätzske / Äre förthen skul meer än andre / som sigh bättre hålla kunne / thenna och andre sådanne Siukdomer vndergiffne.

Til thet Femtonde / effter thet hwar man weet / at ondh och förrätten inwertes wätzska / som är så wel til Pestilentzie /

 såsom

såsom alla andre Siukdomer stoor orsaak / wil iagh ther om wijdhare inter schriffua.

Til thet Sextonde / når man råtten och dödh Fisk / siuk Booskap / såsom siuke Oxer / Kalffuar / Swijn / Lamb och annat sådant slachter / ther aff Pestilenzie och andre Siukdomer får macht och öffuerhandh.

Til thet Siuttonde / når som medh illaluchtande och ruttit watn / maaten kokat warder / kan man icke heller någhot gott eller sundt åta aff samme maat.

Til thet Adertonde / giffue okyske och otuchtighe Menniskior / som sigh medh orene Personer beblande / sielff orsaak til stoor Siukdom och Pestilenzie.

Til thet Nittonde / The som natt och dagh medh åtande och swälgande vmgå / och ett oordentlighit leffuerne före / warde och så lätteligen aff Pestilenzien befångde / Therföre Hedningar / så och the Christne / på thet förfärligeste öffuerflödigheeten affmåle och straffe / Förfarenheeten giffuer thet och så medh / at the som åre druckne / the åre och månge Siukdomer vndergiffne / och förnemligen

vthi

vthi Pestilentzie tijdher / när som the medh Förgifft warde omgiffne / döö the snarare / Ty theras inwertes kraffter / som medh Wijn och Ööll äre vpfylte / kunne icke göra Förgifften någhot mootstånd.

Til thet Tiugunde / The laate Menniskior som ifrå morgonen in til middagen på Sängen ligge / och effter Måltijdhen igen sigh på Bencken räckie / the förorsake sigh sielff Pestilentzien på Halsen / Ty mångehanda ond wätzske ökes vthi Menniskian / när som ledherne icke brukadhe warda / Sådanne Lättinger falle och så vthi swåre tanckar / ther medh the som offtest Siukdom til sigh dragha kunne.

Til thet yterste / Qwinfolck och pigar / the som icke j rettan tijdh / såsom naturen kräffuer / theras bloma haffue / äre meere thenna Siukdomen vndergiffne / Theslikes och så vnge Barn / effter thet the äre spåde / och til ond wätzska benägne. Item / the som vthan saak / vthi the Huss / ther som Siukdomen wancker / löpe / hoos the siuke omgå / och effter theras dödh / theras Klädher och Sängeklädher bruke.

Biij proba

Proba på någhra synnerlighe Orsaker.

Thet Andre Capitel.

HÅr tilförrene år giffuit tilkenna / at then förste och främste Orsaken til Pestilentzien / såsom til andra Siukdomer år Synden. Nu måste wij jw bekenna / at wij alle fattighe / vsle och arme Syndare åre / Såsom och Hedningarne någhorlunde sådant kendt och förstådt haffue / Såsom thet vthi Demosthene synes / ther han så sägher: *Nil peccare & omnia rectè agere, Deorum est*, såsom han wille säya: Thet år ingen Menniskia / som icke stundom synder eller förtörnar Gudh / Såsom Salomon och så vthi sijn Ordspråk schriffuer: Hwem kan säya: Mitt hierta år reent. Theslikes och så vthi Tredie Konunge Booken j thet 8. Capit: Och S: Johannes vthi sitt förste Breff / j thet Förste Capitel. Wille wij therföre medh Propheten och Konung David bekenna och säya: Hwem

kan

kan merckia hurn offte han synder. Willie och så göre knäfal för Gudhi / och medh honom ropa: Förlåt migh o HERre the owetterligha brister. War migh nådigh effter tijn Godheet / och affplana mine synder effter tijn stoora Barmhertigheet.

At wij vthi förledne åhr / och än nu månge Pestilentz tekn vthaff Planeters beblandelse och onde Aspecter / och vthaff the stoore Himelens Liusers Förmörkelser haffue / såsom och wij nu j thetta åhret ett / j fiord tre stoore *Ecclypses*, een på Solen / och twå på Månen / och än tå någhres / som j the förre åhr warit haffue / wärckningar / kan man vthaff the gamle och nyie Prognosticis / som aff lärde Män / så wel inrijkes som vthrijkes äre / tilhopa draghne / noghsampt förnimma / Tijt iagh alle fromme Låsare wil haffue förwisedt / Förty här alt til at schriffua / wore förmykit långt til at läsa. Hwadh Cometen tilkommer / må hwar och een komma ihogh / hurn then stoora Stiernen syntes för någhre åhr / såsom och så noghsampt ther om j Prentet vthgångit är.

Then som ock så haffuer achtat / hurn
eenstrengt wådhret nu på någhre åhr
warit haffuer / såsom j fiord här hoos oss
mest Nordan wådher warit haffuer / och
tilförrene mest Sunnan och Westan /
Så haffue wij och så hafft noghsampt
töcknott wådher / och illaluchtande / ther
aff lätteligen sådanne förgifftighe
Siukdomar komme. Huru ostadigh wå-
dherleek bådhe j fiord / så och j Föråret
warit haffuer / och än nu är / är allom
kunnugt. Här haffue wij ingen Jord-
bäffning (Gudhi skee loff) hafft / alle-
nast för fem åhr sedhan war j Upsala alt
på Norre sidhon om Aån / och så längst
ther vthan omkring. Icke haffuer här
heller wanckedt Gråsshåppor. Men
hwadh allehanda Matker tilkommer /
bådhe j Sädhen / på Aºkeren och elliest /
thet wette the wel / som Aºker och Går-
der haffue / och behöffues icke / at iagh
them thet påminner. Staende Siöer /
Kärr och Hengedij finnes här wel / och
på näghra städher giffuer Siön widh
Stranden offte een ond lucht. Feldt-
slachtningar haffue wij (Gudhi skee loff)
här j Rijket icke hafft / Så är och så aff
Oeffuer-

Offuerheeten giort een sådanne Ordning / at någhre wisse Personer äre beställte / som Gatorne j Städherne aff döde Hundar / Katter / Swijn / etc. och annat sådant reen hålla skole / Doch bliffuer thet stundom aff them / som ther til beställte äre / förgätit. Jagh förseer migh och så / at hwar och een Booman warder sitt Folck ther til hållandes / at the för theras Dörer hålle reene Gator / Trommer och Rensteener / hwar dagh twå gånger medh kalt reent watn / Och sålsedhes alt ond lucht och oreenligheet fördrijffue. Hwadh dyrtijdh tilkommer / haffuer then (Gudhi skee loff) än nu warit hoos oss måtteligh / allenast haffver then fattighe menighe man någhrestädz här j Rijket lijdhit någhon nödh och hunger / ther aff bådhe sådanne och andre Siukdomer lätteligen kunne förorsakes.

Berörendes Kött aff siuk Booskap / och dödhe eller rättne Fisker / at sådant icke sällies / ther haffue the j Städherne godhe Män til / som sådant grant achte / och medh alffuar them straffe / som ther medh warde beslagne eller befundne.

Sammalunde twijffler iagh icke/at hwar och een Maatmodher/warder sijn Köker/ske eller Rock ther til hålla/ at the theras Hussbondes eller Gästers maat/ icke vthi oreent råttit Watn förderffue / vthan wackert reent vthi friskt Watn / wel be/reedt och kokat/ til Bordz båra lathe.

Fromme Christne/ achte hwar och een sigh wel/at the igenom otuchtigh handel och leffuerne / icke giffue orsaak til Pesti/lentzien / The skole och wel taygha sigh til ware för sådanne straff / som Gudh vthi thet Gamble Testamentet / och månge/städz j thet Nye Testamentet sådanne otuchtigheeter hårdelighen hotar/ at the icke ladhe sigh sådanne straff på theras Hals/ och igenom theras lättferdigheet vthi sådanne stoora Siälennes fahre / så wel som Kropsens sigh begiffue. Sant är thet som Salomon säghe / at ett glaadt hierta och friskt modh månge Siukdomer hindrer och förtärer. Men at man skal sådanne frögdh medh öffuerflö/digheet vthur Kannerne eller Glaasen sökia / thet finner man icke hoos Salo/monem eller hoos the andre / Men twert emoot witne alle Scribenter. Någhre

Poeter

Poeter schriffue wel wackert / huru man åhrlighe Gästebudh pryda skal:

Mens pia, sermo bonus, cum cantu nobile vinum,
Commendant sacras, quatuor ista dapes.

Thet år:

Fromt sinne/tuchtigt taal/godt Wijn och een skön Wijsa/
The fyre ting plåghe Gästebudh besprysa.

Men huru thenne Reglen hålles / år hwar man kunnughst / föruthan mijn Schriffuelse / etc. Then Romerske Orator och Borgemestare Cicero vnderwijser sin Son på thetta sättet: *Tantum cibi ac potionis sumendum, vt vires reficiantur, non vt opprimantur.* Thet år: Så mykin maat och dryck skal man förtåra / at Kroppen ther medh försterckt / och icke öffuerflödhet warder / Här til taghe hwar och een Christi låra / Luc: 21. Capitel. Om någhre laate åre / weet iagh icke / doch förhoppas iagh / at then som elliest intet haffuer at göra / han warder / effter som

honom

honom behaghar / någhot åhrlighit och wackert Arbete och tijdhfördrijff sigh företagha / på thet han the onde Melancholiske tancker kan fördriffua / Ther til kan hwar och een thetta Ciceronis taal haffua för ōghon: *Matrem viciorum ignauiam existima, bona enim quæ iam tenes deprædatur, quæ verò non dum poßides, non sinit acquirere.* Thet kan man så vthtydha: Låttien år alle odygdhers Modher / hwilken bortriffuer och förtårer thet godhe som tu haffuer / och icke tilståådher at tu må förwårffua / thet tu ti förrene icke haffuer fååt at ågha.

At then ene / som aff Pestilentzie befengd år / besmitter then andra / thet seer man vthi the Huss / ther Siukdomen inkommen år / så at een effter then andre vthbårs / och stundom in til then sidste / och synnerlighen the som i Huusen bliffue / ther som någhre åre i Pestilentzien vthdödhe / och Huusen icke rensas eller rökies / och sigh sielff til at förwara / icke någhot ther emoot intaghe och bruke. Wille wij nu medh flijt see på thetta förskreffne / så kunne wij icke försake / at och vthaff thesse Orsaker någhre / Ja alt för

månge

månge hoos oss/ äre oppenbare. Men at man må få wiss Kennedom/om wådhret år oreent och förgifftet medh Pestilentzisk wådher/ wil iagh här giffua tilkenne/ huru man thet kan pröffua.

Proba/ at man kan kenna om wådhret år aff Pestilentzisk förgifft.

Thet Tredie Capitel.

TIl at weta om wådhret medh Förgifft och Pestilentz luchte år besmittat/ skal man til thet försste tagha ett Glaas wijn eller reent watn/ såttie thet om natten j Lufften eller Wådhret/ ifrå Jorden/ at icke Katter eller onde Matker ther til komme. Är thet så/ at thet om morgonen år oreent/ eller medh een Hinne öffuerdraghit/ eller elliest brokot/ medh mångehanda färge beblandet/ såsom een Regnbogha/ thet år wist tekn at wådhret år oreent/ och medh Förhifft besmittat.

Til

Til thet Andre / När som små Foghlar / såsom Swaler / Sparffuer och the andre små Foghlar icke synes / eller när the ligge dödhe på Marcken / Husstaaken eller på Gatorne / är och så ett wist Pestilentzisk tekn.

Til thet Tridie / När som bådhe småt och stoort Fää eller Booskap vthan åtskilnat döö / och på Marckenne liggie / är och så ett tekn til Pestilentzisk wädher.

Til thet Fierde / När som the gamble så wel som the vnge / then ene om then andre dödhe bliffue aff Pestilentzie.

Til thet Femte / När vthan återwendo / the rijke så wel som the fattighe döö j Pestilentzien.

Til thet Siette / När then tunskaladhe Fruchten / som är Äppel / Perun / Plumer / Kirsbär ifrå Trän affalle / och vthi Husen snart rottne och illa luchte.

Til thet Siunde / När som j Örtegårder och j Gårderne finnes mykin Matk.

Hwadh nu then förnemligeste Orsaken til then långlighe Pestilentzien här j Rijket är / kan man wel noghsampt vthur the förre Proffstycker förnimma / Och

om man

om man wil achta the Huus / ther som så månge vthbärs / moste man bekenna / at Siukdomen gemeent igenom theras oachtsamheet som äre helbregde / sigh så långe j Huusen dööl och förhåller.

Vthi näghre Landskaper warder igenom Öffuerheeten widh straff befalet / at Huusen ther som näghre döödhe j Pestilentzien vthbäres / moste på näghon tijdh igenhålles / och öffuer Dören Halm eller Linklådhe vthångies / Sammaledhes och the som ther inne äre / then tijdhen öffuer ondfly alle Samquemder / och thes emellan rense theras Huss / medh twettande / sopande och röktande / på thet flitesligeste / på thet thes snarare effter theras näring / och til andre igen måtte vthgå / Så spare the icke heller näghon omkostnat eller flijt theras helse och sundheet medh Läkiedomer til at beskydda / Och således äre Öffuerheeten lydighe.

Ther hoos haffuer Öffuerheeten näghra wisse Personer / som them ther såledhes innetäpte äre / medh all nödhtorfft försee och förskaffe / hwilke och så haffue een hwijt Kåp j Händerne / när the gå på Gatorne / at the som them wele

sky /

sky / kunne gå aff wäghen. Sammaledes plåghe och the göra / som båre the dödhe til Graffuen. Item Dödhegråffuerne / the som them swepa plåghe / och the som them besökt haffue / ware sigh Doctor eller Barskårare / moste alle haffua hwijte Kåpper. Och ther som the skole köpa någhot / moste the stå någhot litet ifrå / och kasta Penningarne vthi warmt Watn / som ther til städhes skal wara / tå taghar Siäliaren Penningarne til sigh / och Köparen / når then andre är litet tilbaka gången / tagher tå thet som han haffuer begärat. Så haffuer och Öffuerheeten gran acht ther på / och later göra een wiss Ordning / huru all ting måghe sälias / på thet at ingen there warder beswiken. Och genom slijk Ordning och Skick / bliffuer Siukdomen icke så länge hoos them / såsom hoos oss här j Rijket / ändoch fast meer Folck finnes hoos them än hoos oss. Än är och merckiandes / at Pestilentzien offte vthspridhes ifrå then eene Gaton intil then andre och tredie / Ja / och ifrå then eene Enden intil then andre. Här vthaff kan man förstå / at wädhret icke aldeels rett

reent

reent är / Ty wore thet aff besmittning allenast / så ginge Pestis ifrå thene ene Gränden til then andre / och altså igenom then ene Gaton sedhan til then andre / Therföre moste man wachta sigh medh flijt för ond lucht. Men then som thenna Förmaning icke wil achta / han må sielff stå sin fahra / Ty the Astrologi hoote oss medh allehanda Siukdomer och Pestilentzie wädher, Then Alzwoldighe Gudh wille oss icke effter wår förtienst / vthan effter sijn stoora Barmhertigheet / för sin käre Sons Jesu Christi skul medh Nådher heemsökia / Amen.

Til at låra kenne / når een Menniskia blifuer siuk / om thet år Pestilentzie eller icke.

Thet Fierde Capitel.

EFter thet thenna fahrlighe och besmittande Siukdom hår hoos oss icke mykit achtes eller

 skyes /

skyes / så är storlighen aff nödhen til at weta åtskilnat och wisse tekn / huru hon kommer ifrå een annan ringe achtande Siukdom / Ty månger warder ther öffuer bedragē / vthi thet at han tencker thet är begynnelse aff Rogsubben / Wåhren eller Skälffuan / och haffuer lijkewist Pestilentzien / och ther medh döör förr än han söker eller bruker någhot rådh ther emoot / wil iagh tigh Orsaker och Renneteken föreställa / när som een aff Gudhi warder heemsökt / at han weta kan / om thet Pestilentzien eller een annan Siukdom är / Ty icke alle Menniskior på enehande sätt medh Pestilentzien befengde warde / och thet icke vthur Hedniske Böker / vthan vthaff thens helighe Prophetens Davidz Psaltere / såsom han henne på thet fahrligeste och gråsligeste / vthi then 91. Psalmen bescriffuer / så at ibland alla plåghar och Siukdomar / ingen så förskräckeligh är / såsom Pestilentzien / Therföre at hon medh förskräckelse och hastigheet Meñiskian aff daghe taghar / och döder / Therföre han henne nämpner: *Nocturnos terrores*, Wedherstyggelse om Nätterne / at hon Menniskian om natte- tijdh /

tijdh/ medh stoor räddogha och förfä-
relse påkommer / at henne hären på ände
står/ alle ledherne skålffue och båffue / så
at hon aff stoor vthwertes kiöld/kan sigh
icke wärma / therföre at all hennes vth-
wertes wärme/ som thet förskräckte hier-
tat skulle tilhielp komma / är inslaghen/
Falle the samme therföre strax vthi een
stoor wanmechtigheet om hiertat / så at
alle krafffter äre vthi een liten stund sijn
koos / om man icke medh godhe rådh och
Läkiedomer / Förgifften fördriffuer / och
the inwertes ledher styrcker.

Them är nyttighet och gott / at the
strax / när the så förskräckies / een stoor
dryck kalt reent Källe watn dricke / eller
gott ferskt Wijn / eller och then vth-
pråssadhe Måsten vthaff Pomerantz/
eller elliest disteleret Watn / som är anten
Syre watn eller Cardebenedicti watn / el-
ler Kråssewatn / etc, på thet hiertat för-
friskat / och then stoora inwertes heeten
vthsläckt bliffuer/ och til the vthwertes
ledher må igen driffuin warda / Såsom
och the haffuande Quinnor / när the sigh
så förfåre/ sådant och är rådhsampt / på
thet them icke må ille gå. Och är thet

 så/ at

så/at Menniskian förmercker/at hon för-
hardt är borttaghen medh Pestilentzie/
så skal hon strax begåra oh intagha
Triakelse/ *Aquam vitæ* Kong: Maiest: eller
ett Puluer/ eller gyllen Egg/ eller hwadh
man få kan / eller någhot annat som tie-
ner emoot Förgifft / och then igenom
swetten vthdriffua / såsom här effter
wijdtlöfftighare följer.

Til thet Andre nämpner then helighe
Propheten Dauid Pestilentzien / *volucres
Sagittas*, flygende Skått / Therföre at Pe-
stilentzien hasteligen/såsom een Pijl ifrå
Boghen skytes eller sendes Menniskian
på kroppen / Och såsom een Pijl icke
vthan skadhe kommer / så sätter Pesti-
lentzien sigh medh een Sulma vthi Men-
niskions huldh och skin/och tränger medh
hennes Förgifft igenom intil hiertat/
Och om man hiertat icke til hielp kom-
mer/ så måtte Menniskian bliffua dödh.

Til thet Tredie nämpner then helighe
Konung Dauid thenna Siukdomen *Pestem
in caligine peruehentem*, thet Förgifft vthi
mörckret fahr / Så kommer Pestilentzien
mångom så slätt vppå/ at han icke min-
dre tenckia kan/ än at någhon Siukdom
är på

år på färde/fast mindre än Pestilentzien/ The beklaghe sigh först / at the få een liten fråsse eller skaackning/ wete och så aff ingen synnerligh heete / bliffue sörgfulle och olustighe / maatlusten förgåår them / wele gerna soffua/ så at the neppelighen kunne sigh hålla ifrå sömpn / til thes Förgifften j sömpnen haffuer taghit öffuerhanden / kunne the intet meer soffua för än dödhen them oppåkommer.

Til thet Fierde nämpner Konung Dauid Pestilentzien *Morbum in meridie grassantem*, thet är en Siukdom som om Middaghen swäffuer och härier / såsom han wille säya: Thenna fahrlighe Siukdom achtar ingen tijdh eller tijme / eller Personernes åtskilnat / vthan kommer j alla tijdher/ om natten och om daghen. Ja/ når som Menniskian är allsom säkerst/ stundom och så vthi Menniskions största åhro/ vthi hennes största frögdh / warder hon aff Pestilentzien nedherkastat.

In Summa / någhre som aff Pestilentzien öffuerfaldne / komme vthi stoor och hastigh wanmechtigheet j alla ledher / mister all lust och smaak til maat och dryck / bliffue olustigh/ sorgsam och

 tung-

tunghiertat / och weet icke hwarföre / och åstunder til at soffua / Någhre kenne sigh först kring om hiertat / och äre bångsamme / klaghe öffuer sijdherne / kenne sigh flux heete inwertes om Bröstet / vthwertes stoor kiöld / begäre meer dricka än äta. Någhre få och så sting j huffuudhet och j öghonen ondt / så at the vthaff stoor huffuudhwerck falle vthi fantesering / och warde wille j huffuudhet / eller vrsinnighe / Någhre få först vthwertes Pestilentzie Bölder / Sulma eller Freßmerk thet såsom een Febris först kennes eller påkommer / och kenne strax stoor swedhe / ther som Sulmen är.

När man nu ett sådant tekn eller flere kenner hoos sigh / skal han icke länge betenckia sigh / vthan strax bruka ther någhot emoot / på thet han sigh hielpa och förlossa må. Hwadh man nu ther til bruka skal / wil iagh här effter beschriffua.

Hwadh

Hwadh the helbregdhe hoos the siuke göra / huru the sigh hålla / och Pestilentzien fly skole.

Thet Femte Capitel.

THen wijse Salomon sågher: Then som elsker fahrligheeten han förgåås ther vthi. *Qui amat periculum peribit in eo.* Therföre effter wij see för öghonen / at Pestilentzien icke skempter / icke heller någhon Protestation eller Apellation, thet är någhot wadh / tillater / så är thet vnderlighit / at wij oss så försåkre / och icke för Pestilentzien fly / vthan löpe vthan all åtancke vthi the förgifftighe Husö / rådhes icke heller til at tala medh the siuke / vthan och så at åta och dricka och theras Klådher bruke och påtagha / år therföre icke heller til beklagandhe / at wij thenna Siukdomen långre haffue / ån annorstådz / Medh råtte borde een sigh och sin eghen lekamen och sundheet så låttferdigh icke giffue vthi

 fahra

fahra / Ty åndoch thet år sant / at ingen vthan Gudz försyn och wilie döör / lijkwel når som een owåpnedh kommer för sin owen som år wåpnedh / bliffuer han snart sargat / Lijke så vthi Pestilentzie tijdhen / mykit snarare the aff Peste bliffue befengde / the som hoos och når them siukom åre / och intet ther emoot bruke eller intaghe / såsom the tilförrene medh gode Låkiedomer sigh förwarat / och någhot til sigh taghit haffue / såsom och så vthi een Schlachtning månge för sin tijdh komme om halsen / Så år och medh Pestilentzie / at når hon igenom oachtsamheet haffuer fååt öffuerhandē / döö månge Menniskior / the som igenom Gudz försyn wel hadhe långre leffua kunnet / såsom och månge vthi sådan Siukdom theras lijff behålle / förty at the wel achte och beware sigh / Lijke såsom vthi thenne *Epigramma* år til seende :

Mors licet æquali rapiat mortalia
lege,
Sæpè tamen medica pellitur illa
manu.

Thet

Thet är:

Åndoch Dödhen Menniskiorne arme
och rijke/
Vthan åtskilnat kaller aff Werlden
tillijke/
Bliffue doch lijkwel månge hulpne ther
ifrå/
När the vthi tijdh Christeligh medhel
ey försmå.

Therföre om nödhtorfften thet kräff-
ner / at wij wår Slechte och Wenner för
Christeligh kärleek skul kunne icke öffuer-
giffua / Skole wij lijkerwist efftter Gudz
befalning icke wårt lijff sielff förspille/
vthan aff Gudhi giffne och efftterlatne
medhel bruka / ther medh wij sådanne
Förgifft kunne emootstå/ Skole förthen-
skul the helbregdhe / når the wele gå til
the siuke/ som Morgonen omåtte tagha
til sigh Triakelse / och thet widh pass så
mykit som en tridie part vthaff een Has-
selnött / eller och så någhot annat som
man köpa kan/ anten Puluer / Latwerge/
Röter eller annat sådant. Men the som
icke wele göra then omkostnat / eller och

icke rådh haffue / icke heller sielff någhot tilpynta wele / the kunne på thetta effterfôliande sätt gôra een Latwergh:

Tagh Walnôte kårne och Fikon som godhe äre / aff hwarie 9 stycker.
Wijnrute
Malôrtz knapper
aff hwart slagh een liten Nåffue full.
Holôrt 2 Lodh.
Lagerbår
Enebår / aff hwarie 2 Lodh.
Mastix
Kannelbarck
Muskate blommer
Negliker
Muskater / vthaff hwarie 1 Quintin.
Vthaff then båste Triakelse halfft annat Lodh.
Rosenåtickie 2 Lodh.
Salt 2 Lodh.
Gott gammalt Wijn så mykit som nogh är.

Thesse

Thesse Stycker gör all små/ blande och större tilhope/ och gör thet såsom een Triakelse så är thet een Latwerg.

Man kan och medh ringere bekostnat göra på samma sätt / thet och gott är/och om Morgouen för thet onde wådher och lucht bruka: Tagh Walnöte kärne/ Fikon/ aff hwart 3 Lodh/ Enebär 2 Lodh/ Wijnrute ett Lodh. Wijnruten och Fikonen them skär man först små/ eller hackar them/ sedhan medh Wijnättícke eller medh Rosenätticke/ wel tilhope blandat/ och ett Lodh Salt ther til lagdt. Man skal thetta vthi ett Glaas eller Steenkruke förwara/ och thet igenstoppa/och ther aff om Morgonen widh pass ett halfft Lodh intagha.

Effter thet at haffuande Quinnor icke allehanda tiener til at tagha in / för Fruchten skul / och the lijka wist så wel som andre för then onde luchten någhot behöffue / skulle the samme effter theras behagh vthwälie / och såsom förbemelt är/ bruka/ först lathe göra een Latwerg vthaff Borrago / Oxetunge / Roser och blå Violer / Sucker aff hwart ett Lodh/ *Specierum diarodon Abbatis, Liberantis*, aff hwar

ett Quintin / thet finner man på Apoteket/ rődt Sandel / Aloes trå / rőtt Coral/ aff hwart slagh ett halfft Quintin. Sucker Candi/ *Manus Christi perlati*, aff hwarie ett Lodh / thesse skole allesamman stőtes/ och medh Syrup vthaff Citrinat skål gőres til Latwergt / och hår aff Affton och Morgon bruka så stoort widh pass/ som een halff Hasselnőtt. Kan hon icke bruka thenna Latwergen / så må hon tagha vthaff thet rődhe Puluer / som finnes på Apotecket / eller gőre sigh sielff sådant: Tagh Tormentille root / hwitt Diptam roth/ aff hwarie ett Quintin/ Syre frő/ Citrinat kårne / aff hwarie halfftannat Quintin / hwitt Ingefår/ Caneel / Saffran / rődt Sandel/ aff hwarie een tridie part aff ett Quintin / Bolus Armeni/ *Terra sigillata*, aff hwarie ett Quintin/ *Manus Christi* medh Perlor 14 Lodh / stőtt och blande thet tilhope til Puluer / och hår aff giffuer man hwar morghon litet på een Knijffz vdd/ medh Wijn/ eller och vthan/ såsom hon helst sielff wil.

Kan hon ey bruka Pulueret / så kan man gőre Kaker / och tagher hwar morghon ett stycke eller tw ther aff / och om

Afftonen

Afftonen sammaledhes om hon wil/ ther til tagh Zedefår 2 Quintin/ A°landz roth ett Quintin, *Specierum diatria Sandalorum*, *Diamargariton frigidum*, aff hwarie halfftannat Quintin/ Benet som år vthi Hiortens hierta/ ett halfft skrupel/ thet år een siette deel aff ett Quintin/ Dessem siw Gren/ hwitt dåp Sucker vthi Caneel watn smelt/ så mykit som nogh år; Wil man/ så må man wel någhra dråpper Caneel ölie ther til låte/ och hår aff små Kaker göra/ och them bruka såsom sagt år.

Thet år och så månge Menniskior/ Quinnor och Mån/ som sigh haffue want til Brånnewijn/ at the (effter theres tycke) förvthan thet icke leffua kunne/ the samma skole heller therföre tagha ett gott *Aqua vitæ*, medh godhe Krydder eller örter distilleret/ eller late brånne Wijn vthaff Enebår/ hwilket skal them båttre bekomma ån thet luchtaude Brånnewijn/ som the på Gatorne haffue til at sålia. Och haffuer Kong: Maiest: wår Allernådigeste Herre och Konung sielff månge godhe och nyttighe *Aqua vitæ*, som tiene bådhe för Förgifft och allehanda inwertes

Siukdo-

Siukdomer / som haffue samma krafften som sielffue Örterne / och åndoch mykin meere / ty thet är krafften vthur them vthdraghen / och så subtil giort och disti- leret / at the strax gå igenom / och tränge sigh til hiertat / thet same til at beskydda för allehanda Förgifft / och igenom swet- ten vthdriffuer / om någhot sådant wore eller är j Lijffuet / och är först thet *Aqua vitæ contra oppositū*, hwilkens Beschriffning iagh widh änden wil här til sättia / huru thet görs / och hwar til thet tiener / såsom Kong: Maiest: sielff påfunnit haffuer / och thet vthi then förre Pestilentzien för 8 eller 9 Åhr sedhan / och nu sammaledhes på thetta här på näghre Menniskior / så månge som thetta haffue brukat j rettan tijdh / är godt befunnit / om the haffue swettet ther medh / sedhan thet är them en Skeed full j sånder ingiffuin. Än är och så gott til at förwara sigh medh för thenna onde luchten Angelica root / Brännewijn / Bröstörtz brännewijn / och snarest sagt / vthaff allehanda Örter och Röter / som tiene för Förgifft at bruka / hwilke effter hans Kong: Maiest: eghen Förordning sålédhes görs:

Först

Först tagher man/såsom iagh wil nu giff-
va tilkenne om Angelica / så och om alle
the andre/ Tagh hennes root / stött them
wel/widh pass ett Skålpund/ slå ther vp-
på fyra Kanner gott Reenskt Wijn / låt
thet på någhre daghar stå vthi ett warmt
rum / Rothen skal wara stött groffach-
tigh / och när thet haffuer stådt sex eller
otte daghar/ så distilerer eller brånner
man thet såsom annat Brännewijn / och
när thet nu twå gånger år klarat / så ta-
gher man åter Angelica röther / som tor-
re / reene och sönderstötte åre / och later
them vthi thet samme Brännewijnet/
som så klarnet år / och fast starckt wara
skal / och later thet åter stå otte daghar/
så draghes all krafften vthur Rothen in
i Brännewijnet/ sedhan syle thet sachte
och reent ifrå Rötherne / så haffuer tu
godt Angelica Brännewijn/medh all then
krafft som sielffue Angelica / och ändoch
starckare. Thetta år effter Kong: Ma-
iest: beschriffuelse/ Och effter thetta sät-
tet kan man göra Brännewijn vthaff
allehånda slagz Röther til synnerlighe
bruk fast krafftighare än elliest och nyt-
tighare / såsom tu sielff warder förnim-
mandes/

mandes / om tu them så beredher / och at ett Skedebladh fult gör meer til saken än sex eller otte vthaff then andre. Man taghet och så stundom icke meer än een fierde deel vthaff ett Skedebladh / om thet är rett starckt bereedt / meere eller mindre / effter som Personen är starck eller swagh / vng eller gammal til / som thet bruke. På thette sättet kan man göra nästen för allehanda Siukdomer sådant Brännewijn / Doch the som sigh aff kiöld förorsake / och för gammalt Folck / och at man icke förmykit ther aff tagher. Och effter thet man icke kan någhot ingiffua små Barn / så skal Modhren eller Ammen hwar Morghon någhot intagha / blande Triakelse vthi Scabiose watn / och ther medh strycke Barnet vnder Axlarne och j Röserne / Sammaledhes och lågge welluchtande Örter vthi theras Waggar. Item / man skal och så medh Röökpuluer theras Linklådher beröke / thet som wel luchter. Thet kan och icke heller skadhe / at man them medh halffparten Rosen äticke / och halff parten Rosen watn vnder Ansichter litet bestrycker. Någhre Barn som nu större år / få stundom Matker j

ker j Lijffuet aff öffuerflödigh Miölk och blött Maat / som the äte / och stundom at the förmykit äte / när the medh Pestilentzien warde befengde / så är thet them fahrlighit. Them skal på Naffien göres ett Plåster / uthaff Hwijtlöök / Aloë Epaticæ, och Oxegalle / Item Victril / Item är och så godt at ingiffua them brändt Hiortehorn / medh Matkefrö / sampt medh Miölken. Man skal och hwar Morghon wänie sigh ther widh / at man kan rensa Liffuet / om thet aff naturen icke skee kan / moste man näghra godhe medhel ther til bruka / som är Pestilentz pillor / som kallas pillulæ Ruffi. Här aff skal man een eller twå gånger j Wekon intagha een tridie part aff ett Quintin / eller ett halfft Quintin j sånder / Och skal man göra thet om Afftonen een time för Maltijdh / hwilke icke late näghon ond wädske wära eller förrska sigh j Lijffuet / ther aff ellieest och så mänge andre Siukdomer kunne sigh fororsaka. Man bruker them ochså stundom om Morgonen / haffue och tå samme krafft. The fattighe som ellieest intet haffue rädh til at göra sådan omkostnadt / icke heller

D wilie /

willie/the skole Angelica root eller någhot annat tagha och bruka / Nemlighen Zedefår / Enebår / Alandz root / Bröstört / Diptan / Pomerantz skål / eller Smör och Brödh / och litet Wijnrute ther på / och sedhan een dryck Malörtz öll / för ån han går vth j wädhret. Bönderne och the som storrt Arbete göre / år Hwijtlöök godh / Och om Hwijtlökens krafft och dygdh allom rett kunnugt wore / och the wiste then rett at bruka / skulle then hålles vthi större wördne och åhre / ån som nu skeer / Man skal icke heller sigh för hans starcke lucht och smaak förfåre / eller wåmie / etc.

Hwilke förbemelte Remedier eller Låkiedomer icke bruka wele eller haffua kunne / the skole hwar Morghon / thet mehelste eller sidste vthaff theras eghit watn tagha / och för ond lucht eller wådher dricka. Månge haffue sigh medh thenne Drycken ifrå sådan Förgifft förlossat och frijet vthi Pestilentz tijdh. Och effter thet hwar Menniskia thetta Recept eller Låkiedom hoos sigh haffuer / kan ingen sigh orsake om han kommer vthi samma Siukdom / vthan thet

wolder

wolder tå anten hans eghen girigheet/ oachtsamheet och lättie.

Widhare skal man och så/ Händerne/ Ansichte/ Nåseborerne och Öronen medh Äticke liter bestrycke/ anten medh Pestilentz äticke/ Pione äticke eller Rosen äticke. Pestilentzie äticke görs således: Tagh Zedefår/ Angelica root/ aff hwart slagh ett Lodh/ rödhe Roser ett halfft Lodh/ Negliker ett quintin/ Theñe ätickien kan widh Maaten och til Bordz brukas. Man skal och så elliest wåta een klut aff Linklådhe vthi thenne ätickien/ och hålla then för Nåsan/ Doch är gott at man later litet Campher ther vthi/ och Hylleblomster/ och luchter så ther på/ eller och så later sigh göra een Dessem knapp/ til at luchta ther på. Item Malörtz öll/ Älandz root öll/ Saluie öll. Betonica öll/ eller och så annat Krydde öll skal man til Brodz bruka/ ther the rådh haffue. The Rijke kunne lathe således theras Wijn tilpynta/ som om Ölet sagt är/ Maaten skole the medh godhe Krydder/ men icke Pepper tilreede och koka lathe/ och är gott at altijdh en Rätt medh äticke pyntat warder hwar Måål-

 tijdh.

tijdh. At man skal förordinera / huru man sigh skal hålla medh maat och dryck / achtar iagh onödight / effter thet aff menighe hoopen icke kan så hålles / Men the andre wete thet lätteligheu sielffue / Doch om tijdhen thet kan medhgiffua / wil iagh här näst een liten Tractat ther om schriffua.

När man kommer til the siuke / skal man först hålla någhot för Munnen / når man vthi Stuffuun / ther som then siuke ligger / gå wil / sedhan skal man sigh hoos then siukes Säng så ställa / at man aff hans ande icke bliffuer berördh / så at man kan få skadhe ther aff / så at man seer til Elden / Fönstren eller Dören / ty tijt dragher sigh Wädhret och Förgifften. Item / så skal then som moste tala medh then siuke / hålla j Munnen ett litet stycke hwitt Myrrham / och then siuke skal hålla j Munnen ett stycke Steckörteroot / så förhindrar thet / at then Förgifften aff honom intet skadher / Besynnerlighen skal man sigh förwara och achta / at man icke sigh fruchtar / vthan alle tanckar vthslår / och icke ther vppå tenckia. Och om någhot sådant begoffue /
sigh /

sigh / skal man then förbemelte Förma-
ning ihoghkomma och påminna.

När Wådhret mykit förgifftigt och skadhelighit är / skal man sin Klådhebo-
net förandra och ombyta / ther medh man
haffuer warit hoos the siuke / Icke skal
man heller strax foort / når man haffuer
warit hoos the siuke / vthi sitt eghit Huss
ingå / vthan först j wådhret på Torgedt /
för Porten eller j Gården / på thet man
sigh må förfriska / och the sorgefulle tan-
ckar aff hiertat vthslå. Men Huuset och
Cammeren / ther som een år vthdödh / skal
man / så mykit som möghelighit år / und-
fly / och särdeles Persöner ther til hålla /
hwilke theras Sångeklådher och Sång-
laken och Sångklådher / sampt Camme-
ren wel rensa skole / Så skal man och så
haffua Eelden vthi samma Cammar /
then röökia / och een Såå kalt Watn ther
vthi såttia / the samma Klådher ther vthi
kasta / så slår sigh Förgifften vthi Wat-
net / Man skal och så een Nåffue full
medh Victril kasta ther vthi. Item /
man tagher och så färskt eller nybakedt
Brödh / och strycker ther medh kringh
Wåggerne / och graffuer thet sedhan

 medh

medh j Jorden/ Ty om een Hund åte thet/ bleffue han strax dödh ther aff / Man plägher sättia Brödhet på een Käpp/ når man ther medh så strycker på Wäggen. Item / man må ochså glödge een Steen j Elden någhra gånger/och medh Wijn ätickie/eller medh Rosen ätickie eller annen ätickie affsläckia / Ty sådan damb och röök fördriffuer Förgifften och ond lucht.

Medh hwadh omsorgh och flijt Gudh Alzmechtighe sitt Folck Jsraels Almoge/ warnadhe för Spetälsken / at the icke allesammans igenom thenna fahrlighe Siukdomen skulle förderffuas / år vthi Gamble Testamentet / vthi then Tredie Booken Moysi/ Leuitici j thet 13 och 14. Capit: til at låsa. Och wij åre så oachtsamme / at wij wår sundheet och welmåge intet achte/vthan slå j wädhret. Ther befaler Gudh sammestådz icke allene / at man then siukes Klådher / Sängeklådher och Sänger/etc. rensa/vthan och at man theras Hus / medhan at Förgifften så starck och fahrligh år/ vpbrånna skal.

Vthi Jtalien j Venedig/ haffuer thet sigh tildragit/at Sängelakenen/ ther som

een ha-

een hadhe dödh vppå/bleffue aff oacht-samheet kastadhe öffuer een Säng / och Jnbyggiarne rymde vthur Huus[e]t / Men effter någhre Månadher / når som thet hadhe wändt igen at döö j Stadhen / droghe the in vthi theres Huus igen / och the samma Sängelaken / som wore kastadhe på Sängen / bleffue aff thet laate Folcket otwåttadhe / på Sängen lagde / Och når som een owetterligen lagde sigh på samme Lakon / bleff han strax om natten befengd aff Pestilentzien / och sedhan wordo flere aff Pestilentzien dräpne / än som tilförrene. Hwar vthaff the Venedier haffue sigh företaghit / at vthi the Hufs / som någhre aff Pestilentzien wore dödhe bleffne / worde alle Sängekladher / churu ståtlighe the wara kunne / förbrände / såsom the än nu j dagh hålle samma seedh / Så skole wij och så vthaff andres olycka medh rette / wårt wete til at förwara.

När Wädhret nu mykit förgifftigt är / och Pestilentzien vthi alle Gator otalighe månge dräper / så är än tå ett vthwalt gott Recept än nu j förrådh / hwilket the som för theras Embete och Condi-

tion skul / icke förhindres / b ruka kunne sigh til godhe / Thet samme haffuer Konungens j Arabien Medicus / *Rhasis* kallat / medh try ord vthtryckt / *Citò, longè, tardè*. Thet är: Snart / långt / och seent tilbake. Een annen Poët haffuer samme Orden giort / vthi twå herlighe Versor:

> Hæc tria tabificam pellunt aduersbia pestem,
> Mox, longè, tardè, cedè, recedè, redi.

Thet är:

> Wil tu för Pestilentz achta tigh/
> Skal tu try ting hälla grannoligh/
> Fulsnart och wel långt bort tigh skynde/
> Och kom seent tådhan tijdt tu rymde.



Huru

Huru man then förgiffti-ghe Lucht och Wådher / vthi Stå-dherne på Bygden / j Kyrken / Huss och Camrer fördriffua och förbättra skal.

Thet Siette Capitel.

WJ låse hoos Hypocratem / at vthi hans tijdh vthur Africa och Ethiopia een stoor och gruff-veligh Pestilentia in j Grekeland kommen war / och alt in til Atheen sigh vthsprid-de / så förfårlighen / at och Foghlarne vthi wådhret nedherfölle / såsom och meer ha-stigh och förfårligh olycke hoos Menni-skior och Fåå sigh tildragit haffuer / Så-danne Förgifft och fahrligheet til at aff-skaffa och förekomma / haffuer Hypocra-tes giffuit the Athenienser rådh / at the vthi alle Gator / och på all Rum j Sta-dhen / och synnerlighen medh Wådhret / Frögde Elder göra och vptånda skulle / at wådhret kunde föra röken och dambet vthaff Elden / öffuer Stadhen. Sådan

rådh haffwe the Athenienser icke afslaghit / vthan medh stoor tack annamat / och bleff Borgarne pålagt och befalet / at hwar och een vthi sin Granskap på en wiss tijdh / Weedh tilhope dragha / och vthi all rum Frögde Elder vptända skulle / hwilket när så skedde / haffuer then stoora förfärlighe Siukdomen sigh lindret / och återwändt / och äre så the Athenienser vthaff thet förderffuedt förlassadhe wordne / haffue therföre Hypocrati til åhre och ewigh åminnelse een ståtligh *Columnam* eller Stödh vpsatt.

Förfarenheeten betyghar / at allehande ond lucht aff Elden warder förtärdh och bortdriffuin / Ty Elden frögder och wedherquecker een siuk Menniskia / fördriffuer och elliest mångehande tanckar / Ja / een Fånge / eller then som elliest är allena / haffuer Selskap aff Elden / at tijdhen icke synes lång / Och synnerlighen äre the Elder sunde och godhe / som göres aff Enetrå / Salme stielcker / och andre welluchtande Krydder och Orter / Therföre skal man stundom tilstädhie på Gatorne at göra Frögde Elder / och at annen olycka icke ther vthaff

förorsakes. Någhra förwaare theras Huus och Folck således: The taghe WredhEeld / och hålle thet vthi theras Huus nyie dygn leffuandes / så at the ingen annen Eeld bruke / så then icke slåckner / Doch moste man achta / at then icke gör skadhe / Sedhan rökie the hwar Morghon j theras Huus eller Gårder på fyre hörn medh Bockehorn / och ther medh haffue the / och theras Folck warit frij aff Pestilentzien. Än tå thet ingen naturligh skål haffuer medh sigh / är thet lijkewist så j sanningen befunnit.

Om Sommaren när Äskien buldrer och liunger / säyes at Wädhret ther igenom rensces / hwadh kunde och så sammalunde skadha / när man troor / at wädhret är förgifftigt och orent / någhra stoore stycker Skytt på Murer och Torn affskythe / Ty och således warde Skytten rensade / och thet döön eller buldrande / sampt medh rööken vthaff Krwtet / fördriffuer then onde Lucht och Pestilenztiens förgifft. Och om man hadhe intet stoort Skytt / må man sådant befala vnge Män och Swänner / at the theras lust och tijdhfördriff medh sådane Skytning

haffue /

hafftie / Men när / huru och på hwadh tijdh sådant skee skal / ståller man Offuerheeten j händer til at befale och ordinera.

Nu wil iagh sättia något Rökiande / ther medh man vthi Kyrkier / Huus och annorstädz then onde lucht fördriffua skal.

J förtijdhen haffuer man j Kyrken / när man Euangelium / och j Afftonsången / när man Magnificat haffuer siungat welet / medh Rökelse kahret röökt / och ändoch iagh theras wantro här vthi icke gyller / så är thet lijkwel ett wackert sätt / at man j Pestilentzie tijdh / vthi Kyrken then onde lucht fördriffuer / medh welluchtande Krydder eller Gummi / herlighen och liufligheen Röök / Ty Gudh sielff (såsom Moyses vthi sijn Andre Book schriffuer) liufligh Rökning til at göra / befalet och förordinerat haffuer. Therföre the Helighes och alle Gudhfruchtighes Böner vthi Schrifften liuffelighe Rökwerck nämpnde warde. Så låse wij och så hoos Tobiam / at then vnge Tobiæ Stalbrodher Engelen Raphael (then *Angelus Medicus* vthaff månge Lärde kallat warder) när som Tobias

war troloffuat medh sijn kåre Brudh Sara / then skendelighe Huusdieffuulen Asmodeum / medh then Röken han giorde aff Fiske leffren / fördreff / Gudh giffue / at wij kunne nu och så få vthaff samma Leffren / Ty vthi månge Huus / ther som samme Asmodeus offte regerar / wore een sådane kosteligh Leffuer icke allenast nytttigh / vthan och så höghst aff nödenne.

Effter thet sigh nu så haffuer / at Dieffuulen sielff moste rymma och wijka / för een godh Röök / och the helighe Engler haffue ther aff frögdh och behagh / och ther til oppenbarligh år til at bewijsa / thet Menniskian haffuer gott aff godt Rökiande / thet och j Pestilentz tijdh höght aff nödhenne är / Hwem wil tå sigh ther aff förargha / om och j Kyrkier / Huus / Wijnkällare / Gäst:budz huus / eller ther som elliest Selskap kommer tilhoopa / sådanne Rökwerck giordes. Vthi then Andre Book Moysi / j thet 37. Capit: haffuer Moyses effter Gudz befalning / ett herlighit Röökaltare aff skönt Trä / een Aln långt och breedt / och twå Alner höght widh Hörnen / medh fijndt Gull öffuerdraghit / vpsättia latit / Therföre

Kyrkiers

Kyrkiers Förståndare / Wärder i Wijn-källare / Husebönder i Husen / ther aff Efftersdöme tagha skole / at the vthi så-danne Huus (the som siellan äre vthan seldzsam lucht) medh lustighit rökiande then onde luchten fördriffue. Man kan mångehande Rökningar vptenckia och förordinera / ther iagh någhre här wil vp-råkna. Men först / effter thet iagh haff-uer tenckt / at Gudh haffuer sigh latit ett Röökaltar vpråtta / och sielff för sigh the Krydder eller Spetzerij til Rökning för-ordinerat / så wil iagh och så the förste Rökningar vthur thet Gamble Testa-mentet giffua tilkenne / etc. HERren taladhe medh Moyse / och sadhe: Tagh til tigh the båste Spetzery / then ädhleste Myrrham Femhundradhe Seckel / then båste vthwalde Cannelbarck / 2 hundra-dhe Seckel / Calmus 2 hundradhe Seckel / Casßien 5 hundradhe Seckel / Olio aff Oliotrå ett hundret / här aff gör ett he-ligt Salffolio / effter Apoteker konsten.

Ett annat vthur samme Capitlet: Tagh til tigh Spetzerij / Balsam / Stac-ten / Saffran / Galbanum / hwijt Myr-rham / aff hwar lijke mykit / gör een Rök-ning

ning ther aff effter Apotecker konsten. Men effter Wichten är förstoor taghin/ wil iagh then j mindre Wicht/ hwar man til godhe vpteckna.

Tagh *Myrrhe electæ, Caßiæ ligneæ veræ*, aff hwarie 2 Lodh.

Vthwaldh Cannelbarck och *Calami Aromatici* 1 Lodh.

Bomolio ett Skålpundh/ 12 Lodh och 3 Quintin/ blande thet tilhope /och gör een Salve ther aff.

Then Rökning vthur Biblien j mindre Wicht.

Tagh *Balsami veri, eius loco opopobalsami, Myrrhæ electæ croci Oriental: Galbani puri*, hwijst Myrrham / aff hwarie 2 Lodh / Thesse skole allesammans stötes grofft / och här medh rökie.

Theslikes och så kan man på månge-handa sätt göra Rökelius eller Röök-baller. Ja/ och så på Pulvers wijs / thet är: vthaff wellluchtande Trä/ Blomster/ Krydder / Frö / Örter / Gummi / aff hwart särdeles/ Eller och så man kan nå-ghre tilhope tagha / och til Rökning be-blanda.

Welluch-

Welluchtande Trå.

Sandel Trå
Aloes Trå
Bocke Trå / thet är Frantzosen holdt.
Cypress Trå
Ene Trå
Roßmarin Trå
Lauerbär Trå
Cassie Trå.

Blomster som wel luchte.

Blå Violer Roser
Gule Violer Roßmarin blomster
Tydsk Saluie blomster / Bethonica
Hylle blomster Saffran
Linde blomster Basilica
Timian Wynrute
Maioran eller Myrrham Melisse
Lilie blomster Lauendel
Konung eller Toste och Camille blomster.

Aff förbenemde Blomster / Bladh och Krydder / såsom och allehanda Örter och thet gröne Gräset / när thet är grönt om Sommaren / vthi Cammeren eller

eller Stuffuun stödt warder / giffwe ochså godh lucht/och förfrisker Menniskian. Om Winteren kan man the bäste vptorckadhe Krydder bruka / theslikes ochså Röterne/ såsom thesse:

Angelica / Ålandz root/ Zedefår.
Peone röther / Viole root/ Tormentille och Lillie röther.
Calmus/ Baggesöte / och Benedictæ röther.

Welluchtande Krydder.

Cannelbarck / Negliker / Muskateblommer/ Muskater.
Galigo/ Zedefår/ Acorus/ och andre flere/ som förre ibland Krydderne vpräknadhe äre.

Welluchtande Frö.

Nigille Frö / Konung eller Toste/ Anis / Fenicåls/ Brödhkummen/ Timians/ Maiorans och Basilicæ Frö.

Benzoi
Laudani
Galbani
Iuniperi
Myrrhæ
Olibani
Bdellij
Masticis
Styracis
Stactæ
Terebinthinę
Succini
Hederæ.

Men hwem sigh medh sådanne *simplicia* icke kan behielpa / och heller någhre andre Rööckningar haffua wil / må vthwälia hwadh han wil / eller och tilpynta sathe / som äre Baller til een lufligh Röök / eller Saffrans röök Baller / eller Viole röök Baller / eller pestilentz röök Lius / eller Trancisker / eller Trocisker / eller Röökpuluer / ringare Röökpuluer / slätte Röökpuluer / welluchtande Watn / Item / puluer som man kan haffua hoos Linklädherne j Kisten / Item / welluchtande *Poma ambræ*, Dessem knapp / eller luchtande Aepple för pestilentzien / bätre och ringare / Men the fattighe kunne tagha Wijnrute som färsk är / een Näffue full / stöte medh Rosen ättickie / eller an-
nan

nen godh åttickie / och presse Mosken ther vthur / Sedhan tagh ett stycke aff een Swampe eller Lintlådhe / och wåth thet ther vthi / och thet samma skal man vthi een Trå knapp aff Enetrå läggia / och ther vppå luchta / Haffuer man ingen Knapp / så håller man thet j Handen / när man går och luchter ther vppå. Rosen åttickie och Hylle blomsters åttickie är och så godh om Sommaren til at haffue hoos sigh / och luchte ther vppå.

Huru the siuke sigh hålla skole.

Thet Siunde Capitel.

Then Hedniske Poëten *Ouidius* schriffuer:

Principijs obsta, serô medicina
paratur,
Cum mala per longas inualuere
moras.

Thet är: Man skal strax j be-
gynnelsen Siukdomen mötha / Ty
när som Siukdomen haffuer fååt
öffuerhanden / så är thet förscent. Thet
är een stoor säkerheet och oförstånd hoos
månge Menniskior / at the icke alenast
til mångehande Siukdomer sielffue äre
wållendes / vthan och så / när the aff Gudi
warde heemsökte medh Siukdom / achte
the thet alzintet eller litet / icke heller we-
te theras eghen nödh eller fahre / för-
wänte förthenskul altijdh ifrå then eene
daghen / intil then andre båttring / in til
thes / at när naturen mest vthaff Siuk-
dom är öffuerwunnen / falle the / och döö
bort. Och synnerligen är sådana säker-
heet och oachsamheet j Pestilentzie tij-
dher fast fahrlig och skadeligh. Ty Pesti-
lentzien strax j förste begynnelsen intager
hasteligen alle inwertes krafter / the
leffuendes kraffter j hiertat och blodhet /
och medh wåld förhaster / och förhäff-
uer sigh så emellan henne och naturen en
stoor strijdh och kempning / Och om na-
turen innan tolff timar får ingen vnd-
sätning eller tilförlåteligh hielp / så får
Siukdomen öffuerhand medh naturen /
och lån-

och länder meere til dödhen än til sunds heeten / så at ingen förandring kan förmodhes til bättring/ey heller naghon lindring är vthi thenne Siukdomen til at wenta / Therföre och så sådane Remedia och Recepta äre aff nödhenne / som ther emoot sådan ond Tyrann och hoghmodigh Fiende medh starck Rustning kan göre affbräck/ och förgifften fördrifue.

Men såsom mångh vng oförfaren Krijgsman til häst eller til Foot offte the sköneste Wärior / Rustningar och annet vthwalt Tygh och Wapn haffua wil/och när thet går till Dräpningen/ bruker han them offte till sin eghen skadhe / förderff och stoor olycka. Och såsom någhre förmyckit säkre och oachtsamme äre vthi Dödhz tijdhen /så warde twert emoot andre månge funone / the som alt förmykit sorgse äre / och vthi pestilentzie tijdher sigh medh godhe Remedier försörie / Men när the medh pestilentzien warde befengde / taghe the strax omkring sigh effter theres Wärior / ther medh the förhoppes sigh wele the giffttighe pestilentzie pijler fördriffua/ göre anten förmykit eller förlitet / Och när som Läkiedo-

 men

men icke strax j begynnelsen hielpa wil/ strax taghe the til ett annet / och sedhan åter om een liten tijdh taghe the til thet tredie Recept / eller jw thet första igen / at månge så igenom theras oförståndh / ther the meene sigh medh at hielpa / göre sigh först skadhen / och warder jw långre jw werre medh them: Wil therföre iagh korteligen giffua tilkenne effter hwart annat / Först the onde och sedhan the godhe Pestilentz tekn.

Sedhan hwadh then siuke ihogh komma / och til thet förste göra skal.

Til thet Tredie / hwadh man för Pestilentzien / och huru mykit man tagha / och huru han sigh thtr medh skal förhålla.

Til thet Fierde / Om Åderlåtande en kort Berättelse / och hwadh man the andre föliande daghar göra skal.

. Til thet Femte / huru man någhre onde tilfälle eller tilfallende Siukdomar skal möthe.

Til thet Siette / huru man sigh medh the vthwertes Sulmer förhålla / och huru man them läkia skal / etc.

Til

Til thet Siunde / När som alle Recept vthe/och om intet åre (Ty ingen Låkiedom / ey aff the ypperste och förnemligeste Doctoribus / alt här til år någhon tijdh funnin / som haffuer bewijsat sigh at kunne fördriffua Dödhen) Til hwadh sigh then siuke skal hålla / och hwar widh han sigh trösta skal / på thet han lijkwel vthan godhe tilförlåtelighe Låkiedomar icke liggende bliffuer. Medh thesse siw Stycker wil iagh vthi Gudz nampn thetta Siunde Capitel och thenne lille Book besluta / Gudh hielpe wijdhare / etc.

Tilförrene haffuer iagh vthi gemeenheet någhre Tekn giffuit tilkenna / huru man Pestilentzien på Menniskian kenna skal / Men nu wil iagh här serdeles / bådhe godhe och onde Tekns åtskilnat giffua tilkenne / på thet then siuke så wel såsom the som hoos honom åre / här medh måghe wara warnedhe / och sigh ther effter wete at retta.

Onde Tekn.

När som then siuke i Siukdomens begynnelse för stoor kiöld eller frost sigh icke kan wärma/ och sedhan för stoor brinnande heete sigh icke rådda eller hielpa kan/ och när thesse tw stå länge vppå.

2. När som een icke vthslaghin är/ och ther till all lust til maat och dryck tappat haffuer/ och ingen maat hoos sigh behålla kan.

3. När een Läkedomen/ annan och tridie gången igen vpkaster/ eller effter then intaghne Läkiedom icke kan komma til at swettas.

4. När Sulmerne äre hwijte/ och snart igen inslå/ eller och när the swarte bleeckfärgadhe vthsee/ och sigh icke wele dragha til wahr/ eller inwertes såsom en förbrändh Swamp vthsee/ etc.

5. När som förnufften förminskes/ och then siuke mykit wandra wil/ ifrå thet eene rumet in til thet andre/ och medh ögonen stijfft vthseer/ och medh händerne såldzsampt Arbete företaghar.

När

6. När then siuke alt förmykit ille luchtande swart stolgångh haffuer / eller når han alt förstoppat är.
7. Når watnet rödt / swart / bleek- färgedh / Brwnröch medh många andre materier städze bliffuer.

Godhe Tekn.

När som Siukdomen medh een liten frosse påkommer / och i heetan vthaff sigh sielff swetter / vndantaghendes then kåldswetten / som aff wahnmechtigheet kommer.
2. När Patienten snart vthslår / och een eller flere Bölder och Sulmer bekom- mer / och til at åta och dricka naturligh begäran behåller / vndantaghendes dri- cken aff stoor onaturligh heete.
3. När som then siuke behåller hoos sigh Läkiedomar / och thet hon göra skal vthrätter / medh swettande / förfriskande och sterckningh.
4. När som Sulmarne / rödhe / swar- te eller blå / och snart warde moghne / och vthfalle / eller elliest til vthbolna / sigh wackert ställe.

 När

5. När som then siuke wackert stilla tåligh och roligh år / och widh sitt fulle sinne bliffuer / och sigh effter sömpnen wel befinner.

6. När then siuke hwar dagh naturligh Stolgång haffuer / föruthan ond förbrändh materie.

7. När watnet j thet förste rödt vthseer / medh een hwijtachtigh moln / och sedhan förwandlar sigh vthi gulachtigh färge.

Til thet Andre:

Hwadh then siuke skal ihoghkomma.

NÅr then siuke ett eller flere Pestilentz tekn hoos sigh befinner / skal han strax ihoghkomma / at han aff Gudhi / för sine Synders skul heemsökt warder / Therföre han och så til thet förste / til then högste Läkiaren sigh ställe och förfogha skal / och honom sijn swaghcet och råtne synderness pestilentzie bölder vppenbara och bekenne / och

ther til wisse Låkiedomar / igenom hans helighe Ord och höghwerdighe Sacrament aff honom begära och fordra / på thet then större och grossueste orenligheeten tilförrene kan rensas och afftwättes / hwilket och så höght aff nödhenne / skal kroppen wara hulpen. Men then som ingen Syndare är / haffuer thet icke behoff / vthan han må medh Gudhi expostulere, hwarföre han honom medh ett så skarpt Rijs rijser.

Til thet Tredie:

Hwadh Patienten bruka / och huru han sigh hålla skal.

Then siuke skal sedhan innan sex Timar / eller til thet höghste innan tolff Timar / någhon proberet Låkiedom til sigh tagha / ware sigh *Aqua vitæ*, *Theriaca*, thet är Triakelse / Gyllen egg eller Puluer / hwadh han haffuer i förrådh / eller köpe sigh ifrån Apoteket vthaff

vthaff thet som år förordinerat för Pestilentzien/ vthi lijke Wicht/ Icke heller skal man bruka vthaff hwar slagh/ Therföre wil iagh och så sättia Wichten til hwar there/ och huru man them bruka skal/ och huru offte/ och huru mykit j sånder/ och hwilke Menniskior sådane Läkiedomar icke wel tiene/ eller rådhsamme äre.

The Gamble haffue then ådhle och sköne och dyrbare *Theriaca Andromachi*, thet är then båste Venediske Thriakelse/ vthi thenne saken/ för then aldrabåste och kraffrigest Läkiedom brukat/ och är så wel medh thet förnämpnste Stycke/ och een ådhle Medicin/ then man vthi alle förgifftighe pestilentziske Siukdomar eller annen ondan Förgifft/ som hon vthaff rette och vthwalde *Speciebus* och Materien bereedt och giordt är: Så at the Doctores och *Medici* först haffue alt sitt ther til laghet/ så at thet år färsk och icke gammul eller förlegat/ eller någhot orett taghit/ etc. När man een sådan godh Thriakelse haffue kan/ wil iagh wel rådhe ther til/ at man honom bruker j Pestilentzien. Och skal een Menniskia som

år öff-

år öffuer Tiugu åhr/ wel ett Quintin in-
tagha/ eller och så någhot litet meer / eff-
ter som Siukdomen stoor / och Kroppen
starck år. Vthlessiradhe Menniskior / the
som öffuer Sextiye åhr åre / skole icke meer
ån Twå tredie deler aff ett Quintin inta-
gha / Theslikes och så the som Tiye eller
Tolff åhr gamble åre / Barnen som icke
meer ån Sex åhr gamble åre / skal man
icke meer ån een Tredie deel aff eet Quin-
tin ingiffua / thet år ett Scrupel. Haff-
uande Qvinnor skole sigh medh een lårdh
Medico eller Låkiare befrågha / om the
aff ett eller annat slagh tagha må. The
och så fulle medh osundh öffuerflödigh
wåtzske åre / eller och ellliest een ondan
Maghe medh öffuerflödigh maat/dryck/
eller hwadh thet meer wara kan / belad-
de åre / the skole först tagha ett Purgatz/
hwilket bådhe Förgifften och theslikes
then onde wåtzsken först vthdriffuer / el-
liest år thenne Triakelsen them meer til
skadhe ån til gagn. Skole therföre the
samme strax j begynnelsen / når the kenne
sigh ond haffue / 2 Lodh Catholici Fernelij,
medh 8 Lodh Cardobenedicti watn / och
fem dråper Caneel olie / soluerct eller til-
hope

hope blandat/warm intagha. Huru thenne *Composition* göres skal / wil iagh widh änden j thenne lille Boken sättia / medh ett sådant ✠ Tekn på Latijn / effter man thet icke kan wel försswenska/ och ändoch tw andre slaghz Purgatzier / som och så all förgifftigh wätzske vthdriffue och purgere / ingelunde til förachtandes / och thet *Catholici Fernelij* är vthan fahre til at ingiffua eller tagha / Barnen och haffuande Quinnor synnerlighen/ thet som är giort j Kakor / doch icke meer / än tw Quintin ther aff j sänder / eller try för een starckare Menniskia.

Någhre bruke *Extractio*, thet är then vthdragne krafften vthur *Rhabarbara, Agarico*, eller *Heleboro nigro*, är och så godt. När man thetta brukar / så warder han j lijffnet lösning finnandes / Men then som sådant intet aff nödhen haffuer/ han bruker thet intet/ etc.

Thet *Arcanum Tartari* är och så gott/ när man thet medh *Aqua vitæ contra oppositum* Kong: Maiest: etc. ingiffuer/ ett halfft Skedeblad medh een skedh *Aqua vitæ*. Ty thet fördriffwer igenom swetten all Förgifften vthur Menniskions kropp/ om

han

han icke haffuer bijdt förlänge/ Han skal strax bruka medh thet första thet som swetten driffuer / och thet ther til hielper / at man kan komma til swette / som tilförrene sagt är / Venedisk Triakelse / eller thet Puluer / *contra toxicon*, eller gyllen Egg / eller thet som bäste är / om thet kommer medh een frosse. *Aqua vitæ contra oppositum*, S: R: M: thette för sigh sielff / eller j Wijn / the andre anten vthi Scabiosen eller Cardebenedicti watn / eller Caneel watn / eller *Aqua Theriacalis*, thet är Triakelse / eller *Aqua Hydrotica*, thet är thet Watn som driffuer swetten / eller Syre watn / widh pass 6 eller 4 eller och så 8 lodh / ther medh nederlegges och swettes.

Sex timar ther effter / när som then siuke haffuer Purgering til sigh taghit / så skal man igen een Sterckning j Köket eller elliest tilpyntet / ingiffua / allenast at han ther igenom någhot warder förqwecket.

Sedhan skal man then Swettdricken ingiffua eller bruka / oachtandes at månge säye: *Duæ purgationes eodem tempore periculosæ.* Twenne Purgerningar på en tijdh äre fahrlighe / Ty sådanne Swettdricker / som

som vthi then måtten / Menniskian til hielpa/ och ifrå Förgifften til at förlossa/ tolff timar effter Purgering giffuit warda / meer sterckia / och naturen emoot Förgifften komma tilhielp/ ån at the skole göra skadhe / Ty lijke såsom naturen aff Förgifften betungat och vndertryckt warder/at Menniskian ifrå alle sine krafter kommer / så warder naturen vthaff thet som intaghes igen / krafftigh / frisk och starck/ strijdher medh Siukdomen / och behåller til thet ytterste platzen / och segherwinner.

Och thet år then Sterckning / som nu j någhre pestilentz tijdher / månge Menniskior (igenom Gudz nådh) lycksam brukat haffue/ Hoos them (sågher iagh) ther som sådant nödhtorfften krafft haffuer / giffuer man effter Purgation een godh Triakelse eller Electuarium / eller Puluer / eller *Aqua vite contra oppositum*, eller hwadh hwar och een sielff förfaren j förrådh hoos sigh haffuer / vthaff thet som han weet / förfarit och proberet år. Item / Citrinat skål / torre eller färske insylte / eller medh Syrup/ eller Citrinat Eppel / eller Kiernen/åre synnerligh

nerligh godhe / och brukes mykit / bådhe för Pestilentzien / för Förgifft / och stercker hiertat och inwertes kraffter / och köle then öffuerflödighe heetan / så at the them strax / när the kenne sigh ware befengde / ingiffue eller intaghe litet vthaff Citrinat / förre än the Ådre lathe slå / och sedhan effter ådherlatning ingiffua vthaff the förnempnde Läkiedomar / sedhan j swetten / når han mykit törstar / giffue åter här aff / och är vthan skadhe / Ja hielper fast meer / Ty thet stercker hiertat / och fördriffuer törsten / Haffue therföre j Italien gemeent j bruuk / at the altijdh jw någhot ther aff hoos sigh j Husen haffue / om thet så begoffue sigh / at the om natten thet behöffuedhe / jw strax j förrådh haffue. Och är hennes bruuk sålédhes vpkommit / såsom Athenæus och andre flere schriffue / at j Grekeland wore twå Ogerningzmän / som vthfördes / at the skulle (effter Landz sett) kastas för the förgifftighe Ormar j Ormekulan / the them ihiälstinga skulle / Och när the vthginge / kende sigh then eene ware mykit törstigh / och een Hustru satt j Stadzporten / som hadhe Citrinat Eppel at

F sälia /

sälia/ och badh aff henne ett Eppel/thet han och så vpätit/ och haffuer sedhan för the förgifftighe Ormar warit frij / så at honom Ormarnes hugg intet skadde/ ther aff sigh allman förundradhe / och orsaken hwarföre han bleff leffuandes/ icke weta kunne / Men når the sedhan haffue fått weta / at han hadhe åtit aff Citrinat Epplet / och sedhan sådant flere gånger haffue försökt/ Therföre warder ån nu intil thenne tijdh Citrinat för Förgifft och Pestilentzien bruket. Men effter wij här icke så hwar man Citrinat haffue kunne / och hennes natur år til at stercktie hiertat/ sleckia vth / then stoore inwertes bronnen och heete / och fördriffuer Förgifften/ Synes migh båst/ at wij therföre bruke Syren / ty hon haffuer samme dygdh / vthi månge stycker / bådhe för Förgifft/för Heete/ för Feber/ för Törsten / och stercker hiertat / Doch effter hon år någhot swagare / må man aff henne thes meer bruka/ såsom Sapfften/ Watn/ Bladhen/Rothen eller Frö/ thet man haffue kan / Ty thet brukes allsammans / hwilket man wil vthaff them/ och sedhan strax sly til thet *Antidotum*, eller

eller hwadh man haffuer at bruka / som til swetten förordinerat / ther igenom Förgifften kan vthdriffwes / och sedhan thes emellan Igen til Syren / vthi hwadh måtte man henne bruka kan / så wel vthi Maaten som elliest / etc. Men the som kunne haffua Citrinat / the bruke henne. Samma dygdh / och synnerlighen j Pestilentzien och för Förgifft haffuer Wijnrute / färsk eller torcket / såsom Theopompus schriffuer.

Någhre Stycker för menighe man / the man alleståds bekomma kan / och lijkewist godhe äre / om man them j tijdh bruker.

SWaffuel som reent och gott år / tagher man vthi ett blött sudit eller steekt Egg in / thet år gott för Pestilentzien / år han sublimeret / så år han tå bättre.

Ett annat.

Syre watn medh Triakelse ett quintin intaghit / och swettes ther medh / är och så gott och wist.

Ett annat.

Om man brenner watn vthaff Swine blodh / och dricker fem Lodh ther aff / är gott.

Et annat.

Brånn Watn vthaff Getemiölk / ther aff Affton och Morgon 4 Lodh j sånder druckit / är gott för pestilentzien.

Ett annat.

Scorpions olie smord / är godh för Förgifft och Pestilentzien. Item / then som dricker medh Syre watn Bolum Armenum / han är frij j Pestilentz tijdhen för Pestilentzien samme daghen.

Ett annat.

Om någhon medh pestilentzien befengd / eller en hastig Frosse eller Swettsot påkommer / han skal tagha Angelica röther ett halfft quintin / Triakelse ett quintin / och thet medh fyre Skedebladh full Angelica watn / eller Cardebenedicti / eller

eller Syre watn dricka/och tre timar ther medh swette lathe/ så är han vthan fahra / och aff samma Siukdom och fehl (medh Gudz tilhielp) förlossat.

Ett annat.

Celidoniæ röther een Näffue full sudhit vthi Wijn/ ther aff dricker man een Skeedh full / thet är gott för Pestilentzien.

Ett annat.

Brioniæ röther / thet är een stoor Roffua/som wäxer widh Gårsgårderne/ och haffuer månge swarte Bår om Hösten/ Stött henne til Puluer / och drick henne medh Gethemölck om Afftonen/ och drick intet meer ther vppå samma Affton / driffuer vthur Menniskian Ormar och Paddor / the som långe haffue warit vthi Menniskian/ Tagh aff samma Brioniæ röther ett Quintin / Diagridij ett Gren / bland thet medh Chelidoniæ ooss eller sap / drick ther aff halfft annat Quintin / thet fördriffuer Pestilentzien / Och när man haffuer swettet ther medh / skal man rensa Lijffuet medh *Diaphæniconis* 3 quintin / *Electuarium de Succo rosarum Dia-*

 curbith.

tarbith, aff hwarle ett Quintin tilhope blandat / och medh 6 Lodh Syre watn ingiffua / eller medh osaltet Ertesoppe / fyre timar ther vppå fasta / thet rensar all ond Förgifft vthur Lijffuet.

Et annat.

Ridderspore watn try eller fyre Lodh druckit / år gott för Pestilentzien / och Gråset skal man vthan på Sulman lägge.

Ett annat.

Then som dricker een Nött skål full aff Cardebenedictæ grååå / stött til pulver medh Wijn / eller Wijn ther som Cardebenedictæ grååå år sudit vthi / honom skadher intet aff Pestilentzien / om han thet intagher förre ån fiorton timar åre förbij / når han then fååt haffuer / på Sulmen lägger man samma Gråset sudhit j Ettickie warmt / låter Pestilentzien.

Ett annat.

Arbetare åthe om Morghonen Rödlöök medh Salt och Smör för ond lucht / eller Hwijtlöök.

Ett Annat.

Jordröökswatn / thet år / *Fumus terræ*, medh

medh Triakelse beblandat / och thet in-drucket / är för Pestilentzien / ty thet driff-uer igenom swetten / och förwahrer för Förgifften.

Ett annat.

Sumelle röther / äre the små Röther / ther som Swinen så effter gråffue / til watn brände / try Lodh ther aff druckit / är gott för Pestilentzien och Förgifft.

Ett annat.

Håstehoff grääs watn / är och så gott för Pestilentzien.

Ett annat.

Hönse grääs watn sex Lodh druckit / fördriffuer igenom swetten Pestilentzien.

Ett annat.

För Pestilentzien tagh Wallnöthe kärner / Enebär och Wijnrute / aff hwarie ett Lodh medh godh Etickie / om Mor-gonen brukat förre än man går i wä-dhret / så stoort som een Nött / samme dagh åstu näst Gudz hielp frij.

Ett annat.

Then som fäår een frosse medh Pe-stilentzien / han taghe ett Quintin Tor-mentille root stött / heeter Blodzört / giff

thet in medh warmt Wijn / och lath ho-
nom ther medh swettes / thet bliffuer bät-
tre / Eller Tormentille stött ett quintin /
medh Syre watn druckit / är gott för Pe-
stilentzien / Wil man Triakelse ther til la-
the / och Bolus ett quintin / och ther aff
hwar Morghon tagha / thet är gott och
starckere til at förwahre för Pestilentzien /
ett quintin j sänder ther aff intaghit / som
sagt är.

Ett annat.

Zedefär håller man j Munnen när
man går på misstenckte Platzer / så ska-
dher Pestilentzien icke så lätteligthen / el-
ler och andre Ö^e^rter / eller Röther som
ther til tiene.

Ett annat.

Ehrenprijs / thet är / A^e^hre och Prijs
grääs / om Morgonen drucket / bewarer
för Pestilentzien / Then som är befengd /
han taghe halfft annat quintin / och dri-
cker thet medh Ettickie / och swettes ther
medh / så hielper honom Gudh / och bliff-
uer bättre.

A^e^n äre

Æn åre månghe otalighe/ hwilke man bruka kan för sigh sielff/ eller och så tilhope blandat/ som åre: S: Jahans grääs/ Hypericon/ Tyffels Abbiss röther/ Swals röther/ Baldrians eller Werningz röther/ Groddebladz ooss/ Malörtzsalt/ Steckört/ Bröstört/ Odört medh Salt/ elliest år hon förgifftigh/ *Anagallis*, Diptan/ *Hedera terrestris*, Aarons root/ Baggesöte/ Pestilentz röther/ hwilke man aff thesse haffua kan/ åre allesammans godhe/ doch tagher man til een starck Menniskia icke öffuer halfftannat Quintin/ mest medh Ettickie eller Wijn/ och lather honom swette ther vppå/ och jw förre jw båttre/ Ty kommer han icke til swette/ når han år wel igentäckt/ så år medh honom fahra om Lijffuet/ Therföre bruker man alle Konster som man weet/ at han kan komma til swett/ medh heete Steenar/ medh Dalriker/ medh warmt watn j Blåser/ och sådant/ och sedhan at man honom stercker igen medh maat eller Låkiedomar/ såsom nödhen tilsägher och rådhen år/etc.

Når man nu een sådan godh Swettdrick haffuer intaghit/ skal man/ så mykit

 möghe-

möghelighit är / stille hålla / och til swetten sigh förhielpa / Kan man icke lätteligen swette / så skal man swetten medh heete Klådher / eller medh warm Tegelsteen / eller medh een Blåse full heet watn etc. frennie hielpa / sedhan skal man swetten medh warme Klådher afftorcke / och reene friske Klådher igen på sigh tagha / doch at man grant achtar sigh / at man sigh icke förköler. The andre oreene och brukadhe Linklådher / skal man vthi Luth kasta / och sedhan vthtwätta / etc. Eller man haffuer tilstådhes j Stuffuun strax een Såå medh kalt friskt Watn / och kaster alle beswettade Klådher ther vthi / så dragher sigh Förgifften allsamman vthi thet kålle Watnet / så at medh Gudz tilhielp icke månge lätteleghen j samme Cammaren befengde bliffue / och lather brinne een wacker Skorsteens eeldh / thet tagher och så then onde luchten åt sigh / så släcker man thet hastigt vth / och tänder åter vppå / på thet luchten sigh kan förandra. Effter swetten skal man then siuke medh godh wel kokat Spijs / effter hans egen begäran / behagh och förmåge sigh förfriske och igen förnyie. Men öff-

verflö-

nerflödigheet medh flijt vndfly / och sigh sedhan til fridz giffua och hwijle / etc.

Men effter thet offte skeer / at then Venediske Triakelsen icke altijdh rett och godh / anten förfalskat / för än han hijt kommer / eller och icke rett giort är / Ther före äre the Doctores vthi Läkiekonsten öffuer eens / och schriffue vthaff the Orter som the wete / och färske äre / och til at bekomma sielff bådhe Antidota, Triakelse / Puluer och Electuaria, förfarne och proberet / genom långeligh brukning bereedo lathe.

Så haffue wij här och så naghre wisse Alexiterion, som nu then fierde Pestilentzie tijdhen godhe äre befundne / som Aqua vitæ contra oppositum S: R: M: descriptio contra toxicon, ett Puluer som mest brukades Anno &c. 65. j then stoore Pestilentzie tijdhen / här j Hoffuet aff Doctore Wilhelmo Lemnio / Doctore Benedicto Olai / och Doctore Wilhelmo Grothero / bleffue förordineret. Item / Theriaca Iuniperi, och naghre Puluer / som bådhe Keysare och Konungar bruket haffue / hwilke man allsammens kan finna på Apoteket / och ther medh månge hulpne äre. Vthaff thet

Puluer

Puluer *contra toxicon* giffuer man gemeent ett Quintin j sänder/Enom fast starckom Menniskia/ giffuer man wel halfftannat Quintin in medh warm Etickie / och later honom ther medh swette / som förre berört. Effter thetta sättet warder och så then *Theriaca Iuniperi* bruket / doch giffuer man stundom medh Wijn in / om Siukdomen medh kiöld begynnes / etc. Jagh håller och så för rådhsampt / at man sex timar / når han haffuer någhot intaghit/och litet sigh medh maat sterckt/ åter så mykit annan gången intagher / eller någhot mindre / Förty om all Förgifften igenom then förste swetten icke wore noghsampt vthdriffuin / han an nu fulkomlighen och alt slått vthswettes kan. Thesse haffue (Gudhi skee loff) mångom hulpit/ och warde än nu alle daghar lyckesam medh Gudz welsignelse brukat.

Then höghlärde *Petrus Mathiolus* haffuer j sin tijdh bruket thet/ och så än nu aff månge brukes/ och år gott för starckt och grofft Folck/ Doch moste man ther medh vpseende haffua / Ty effter tre timar år all fahrlighect fram om.

Tagh

Tagh Antimonij calcinati gra: iiij eller v. om han flux starck är/ Oxetunge sucker 2 quintin/ eller Borago blomsters sucker/ är lijke/ Specierum liberantis, een siette deel aff ett quintin/ Mastix gra: v. misce fiat Bolus.

Man plägher thet och på ett annat sätt ingiffua/ Tagh 3 quintin Rosen sucker conserua, och Specierum liberantis een siette part aff ett quintin/ och Antimonij gra: iiij, Thesse warde icke förre beblandadhe/ än at man thet ingiffua wil.

Eller och lägg Antimonium iiij gra: natten öffuer vthi Reenst Wijn/ och giff så om Morgonen then som om samme Natten är befengdh/ om han icke än soffuit haffuer.

Ä n ett annat. Tagh sublimeret Swaffuel igenom Salt och Victril/ ett quintin/ Myrrhæ electæ ett screpel/ Saffran vthaff thet bäste/ iij gra: blande thet och gör ett Puluer här aff/ Thetta Puluer taagher man alt j sänder medh warmt Wijn eller Ö ll beblandet/ och skal ther medh sigh nedherlegge och swettes/ etc.

Ä n warder för the fattighe brukat een slaghz Triakelse/ kalles Diatessaron, här aff giff-

aff giffuer man såsom the förre Electuaria/ ett eller halfft annat quintin. Doch må een starck Menniskia wel ett halfft Lodh intagha / och swettre / Thet är för the fattighe medh Cardebenedictæ watn/ eller Hydroticæ watn / Här medh moste man sigh lijke hålla / såsom medh the förre/ etc.

Men the som aff Alchimisterne någhot haffua kunne / som är *Aurum potabile artificiale, aut Aurum potabile verum*, eller thet *Oleum victrioli dulce*, the må thet så wel *in præseruatione*, som *in cura*, vthan fahra bruke / om han icke tagher förmykit / Men then som icke hennes brukt fulkomlighen weet / han moste sigh grant hoos them bespöria / at han icke sigh sielff til skadhe sådanne starcke och dyrbare Låkiedomar bruker.



Til

Een liten Vnderwijsning om Ådherlåtande/ och hwadh man the andre föliande daghar göra skal/ etc.

OM Ådherlåtande wore wel orsaak til at schriffua wijdtlöffti- ghare/ Ty månge haffue här vthi årskilligheliche meningar/ Men här wil iagh korteliga allenast/ hwadh til thenne han- del görs behoff/ sättia/ effter thet til the siuke/ ådhren til at öpne Barskärerne til thet förste kalledh warde/ moste the icke lättferdeligen effter theras egen/ eller och Frändernes begäran/ strax öpne ådhren/ vthan betänckia först alle Omständer/ och synnerlighen thesse tre: Först/ om then siuke allredhe någhot haffuer inta- ghit/ ther medh han swettes skul/ och in- gen Sulme haffuer/ eller ellicst icke vth- slagin/ och hans Watn röth är/ och ther til stoor stingh j Sijdhen/ j Bröstet/ eller j Huffuudhet haffuer/ skal man annan dagh ther effter på samma Sijdhen/ ther

han

han mest klagher sigh / Leffuer ådhren / Huffuudh ådhren / eller Median öpna lathe på Armen / och wel lathe löpa / och synnerligh når som Blodhet tinckt / swart och heet år. Men år thet wackert rött / och icke heet / skal man ådhren strax igenhålla / Effter sådant ådhrelåtande skal man then siuke på Ryggen låggia / doch litet meer moot höghre / ån wånstre Sydhen / och medh Etickie eller annat thet som starck år / förqweckia. Men then som ådhren wil förre öpna lathe / han må sedhan / theslikes och så annan daghen någhot inwertes tagha / eller och ett *Lenitiuum*, thet år som öpner Lijffuet / etc.

Til thet Andre / När som the åre vthslagne / och Sulman hwijte åre / skal man på samme Sijdhon brede widh Sulman / thet år j then samme ådhren / som går til samma Bölden eller Sulman / nedhen för Sulman / så at thet jw altijdh dragher ifrå hiertat. Wil man icke ådhre låthe / så må man lathe Kåppe såttia på samme Sijdhon / nedhen före som sagt år / strax ther brede widh / på thet dhet förgifftighe Blodhet sigh thes båttre må dragha til Sulmen / men icke mykit / och synner-

lighen

lighen når som Blodhet än rött är / thes emellan skal man icke förgäta til at haff‑ue tilstädz thet *contra oppositum Antidotum*, Pulver / eller annat / til at ingiffua / Så skal man och så ett *Cathaplasma*, thet är thet man skal läggia på Sulmen eller Bölden / at man allan heetan och Förgifften / kan tilhopa draghe / göra / Men när som thet som han haffuer intaghit / Förgifften noghsampt ifrån hiertat til Sulmen driffua kan / skal man icke ådhre late.

Til thet Tredie / När som Sulmen snart rödh eller brunachtigh synes / så skal man aldeles ådherlåtande och kåp‑pande vnderlåte / Ty sådant är ett tekn / at naturen haffuer sigh beskanzet / och för then Förgifften wel förwahrat / och sielff then Pestilentziske förgifften vth‑driffuer medh wåldh / Therföre moste man strax naturen / bådhe inwertes så och vthwertes komma til hielp / och hen‑nes wapn medh starck *Antidoto*, eller Pesti‑lentz Pulver / eller *Aqua vitæ*, och starcke *Cathaplasma*, thet är som man vthan på lägger / skerpe och hielpa.

Huru man medh Sulmen skal omgå/ och them vthmustre / wil iagh här effter snart tilkenne giffua.

At man the vthgamble / och vnge Barn / haffuande Quinnor och Jungfrwr / the som theras Månedz tijdh haffue / ådhren icke slå skal wete vthan twiffuel Barskärerne sielffue / vthan mijn vnderwijsning / När nu then siuke / såsom här är sagdt / förste daghen sigh haffuer förhållit / skal han the andre efterfölijande daghar intil then niyonde sigh stille förhålla / och stundom vthaff *Antidoto*, eller Triakelse litet igen til sigh tagha / Och synnerlighen skal man achta / at man hwar dagh en naturligh stolgång haff / eller twå / så at Lijffuet icke förståpper / eller twå / så at Lijffuet icke förståpuer / warder / Men om naturen worde förståppat / moste man medh ringe Läkiedomer hielpa naturen / Och skal haffua hoos sigh the Läkiedomar som stärckie / såsom the äre beschriffne j thet femte Capitel / för haffuande Quinnor / etc. hwilke han kan lathe beredhe / eller någhot annat thet som honom lyster / hwar dagh någre reeser effter nödhtorfften någhot intagha /

tagha / och synnerlighen skal then siuke skaffa sigh roo och hwile / ther om iagh nu litet meer wil schriffua.

Til thet Femte:

Huru man naghre onde tilfallande Siukdomar möthe skal.

Om Sömpn.

JAgh troor at mest alle Scribenter / som haffue schriffuit om Pestilentzien / vthan åtskilnat / biude / at man Menniskian / som warder medh Pestilentzien betaghen / ingalunde Sömpn tilstådie / om han lijke *Antidotum*, eller Gifft puluer / eller *Aquam vitæ*, som ther til tiener / haffuer intaghit / Sådant haffuer först Siutiye åhr sedhan then Swettesotten / som kom ifrå Engeland / och sedan til Tydskland och hijt til Rijket / wällit / och soffuande månge tusende Menniskior kommit om halsen / förorsaket. Så

äre än nu månge vthi then mening/ om man någhon för Pestilentzien later soff-
ua / at han sedhan ifrå Pestilentzien icke kan bliffua helbregdet / såsom thet och så wel sant är / Och synnerlighen når man icke strax j begynnelsen emoot Förgifften them någhot ingiffuer / Therföre skal man thenne åtskilnat och vnderwijsning merckie och weta / at någhre strax j begynnelsen / når the bliffue siuke / icke wel kunne hålla sigh ifrå sömpn / them skal man emoot Förgifften / någhot strax ingiffua/och til swetten twinga/och medh tröstachtigt och gladhsampt taal / och medh Ettickie hålle för Nåsan och bestrycka / sömpn affhålle och fördriffua. Når the nu wel swettet/ och swettē medh warme Linklådher är affstrucken / skal man them medh liufligh Spijs (om the thet haffue aff nödhen) liter förfriske/ Men är thet onödigt/ och then siuke sigh vthan Maat kan behielpa (han hungrer icke heller ihiål j een natt/skal man honom j Gudz nampn hwile och soffua lathe/ Ty hwadh arbete och omaak een haffuer/ som är kommen vthur hwilen / förre än han kan igenkomma til sömpn / förfahre

the

the medh sorgh / som daghlighen medh the siuke omgå moste. Någhra bekomme stoor swede och otåligh wärck medh Pestilentzien / then eene j Sijdhen / then andre j Ryggen / then tridie j Huffuudet / någre vthi alle Ledherne / at the för then stoore swedan icke ett ögha til at soffua kunne igen lathe / Skal man them och så sömpn förbiudhe: Ney / vthan om the än tiye Pestiletzier hadhe / så skulle man them medh all flijt / så mykit mögheligit wore / til sömpn twinga / Men doch icke mindre the haffue någhot til sigh taghit / The medhan the soffue / tagher naturen och the inwertes kraffter j Menniskian / Läkidomen til sigh / och strijdhe medh Siukdomen / och öffuerwinne Siukdomen / och fördriffue Förgifften ifrå sigh. Then siuke öffuerwinner och förgåter igenom sömpn all swede och wärck / och tunghiertigheet / och förfrisker sigh igenom sömpn / warder lustigh / och tagher sigh ett modh j hans Siukdom.

Therföre / om någhon j sin Siukdom icke kunde soffua / och ther vthaff större wärck och swede hadhe / Må man honom ingiffua thet *Laudanum Paracelsi*, vthan nå-

ghon fruchtan / thet som icke allenast sömpnen förfordrer: vthan fördriffuer och så all inwertes swede / och är och så elliest för Pestilentzien godt. Eller man skal eet swart Höns j Ryggen vpskära / och then siuke binda vnder Fötterne. Item / man kan och så vthaff gammalt Leer / Roghbrödh och Etickie göra ett Cataplasma vnder Fötterne. Om Sommaren kan man tagha Melisse / Bethoniæ / Wijnrute / Taskegrääs / hwilket man grönt haffua kan / stöter thet sönder / binder thet vnder Fötterne / til sömpn / Item Sömpn Salua / som skal först aff Doctoren förschriffues / eller Oxirodinum eller annet / etc.

Then som klagher Huffuudh wärck / och kan icke soffua.

SÅ skal man på stoor Tåen / en Man på höghre / en Quinna på wänstre Fohten / öpna late / och thenne Läkiedomen på Huffuudet binde: Tagh then ytterste Barcken eller Skalen

len ifrå Bolmo root en halff Hand full/ Nattskate grååss/ Huslöök/ aff hwarie een halff Hand full / Låt thet siudhe vthi ett halfft Stop Wijn / och ett halfft Stop Rosen åtickie/ lath thet in til then fierde parten insiude/ Vthi theñe Etickie wåte ett Blådhe / och slå thet så warmt om kring Huffuudhet/ och när thet är torket/ skal man åter thet wåta vthi samma Etickien/ och på läggia/ och thet så offte göra / til thes at then siuke kommer til hwile/ och får sömpn. Så skal man thesli-kes och så läggia på högre Sijdhon medh Blådhe / så dragher thet hetten ifrån Leffueren.

The som falle vthi stoor sömpn/ thet är the som altijd wille soffua / then skal man sáledhes betaga: Tagh en Hand full Be-thonica/ en Hand full Maioran/ en Hand full Tydsk Saluie/ en Hand full Stongs roser/ och så mykin Hylle blomster/ Thesse skole siudhes vthi halff parten Wijn och halff parten Rosen åtickie / Haffuer man icke Rosen åticke/ så tagher man annan åtickie / at thet litet siudher igenom hwar annan in/ och örterne vthtrycke eller pres-se/ och så warmt omkring Huffuudet slå/

 och när

och når the kolne / igen vthi förbemälte Wijn och Etickie wärme / och igen på läggia / thet skal man någhre reesor göra effter hwar annan / så förtårer sigh then dödhelighe sömpn / vthi een lijfligh och naturligh sömpn / så at then vthan skadhe öffuergår.

Om stoor onaturligh torst och öffuerflödigh heete.

Offte skeer thet / at the siuke vthi thenne Sotten stoor torst och heete lidhe / doch een meer som then andre / them skal man lijflige kälde Drycker göra vthaff Korn watn / eller aff blå Violer / Roser / Syre Syrop etc. Item *Manus Christi perlati*, *Diatraganti frigidi*, vthaff thesse hwilke man wil och kan haffue aff alle / Och är thet *Oleum Victrioli* ett förnemligh stycke / och herligh Läkiedom / Ty törsten icke allenast ther medh vthsläckies / vthan then förgifftighe Eeld som är medh Pestilentzien / warder ther medh fördriffuin / The heete Leffrer warde ther

de ther igenom affkóldne/och thet spyen-
de warder och så ther medh affstilt/ Man
skal tagha gott Reenst Wijn/och Caneel
watn/ vthaff hwart lyke mykit/ eller Ro-
sen watn til een godhan dryck/ vthi sam-
ma dryck skal man vthaff samma Olien
Victrioli så mykit lâthe/ at drycken fåår
een smaak ther aff/ ther aff skal then siu-
ke een godhan dryck til sigh tagha / och
ther på sigh stille hålla och hwile / Haff-
uer man icke vthaff thenna Olie / så skal
man vthi samme stadhen tagha Lemone
safft/ Haffuer man icke heller thet/ så skal
man tagha godh Ettickie distileret / eller
man gör . een Julep på thetta sättet:

Tagh Syrup: *Acetositatis Citri, Grannatorum*, aff hwarie 3 Lodh / Rosen Syrup
2 Lodh / *Boli Armeni veri præparati*, 4 Scru-
pel/ *Specierum diatria Sandali* 2 Scrupel/ Ro-
sen watn / Wijn / aff hwarie 12 Lodh/
misce fiat Iulep, addendo Aceti Rosarum 2 Lodh.

Ään kan man flere kôlende Drycker
göra/ på mångehande sätt / Ty the köle/
sterckie hiertat/ och fördriffue Förgifften.

Vthan på hiertat skal man läggia en
Epithema, och medh Blådher öffuertäcke.

Tagh *Specierum de Gemmis*, ett Quintin/ *Sandali rubri, Corticum Citri, Ligni Aloës, Macis*, aff hwarie ett halfft Quintin/ *Been albi & rubei, Camphoræ Croci*, aff hwarie ett halfft Quintin/ *Moschi* fem Green/ godt Wijn 8 Lodh/ Rosen Etickie fyre Lodh/ *Misce fiat Epithema.*

Theslikes kan man och Röölsalffua göra lathe/ Bröstten och Ryggen ther medh at smöria/ Rosen olie/ Viole olie/ Siölillie olie/ aff hwarie ett Quintin/ *Specierum diatria Sandalorum, Aromatici Rosarum*, aff hwarie tre Quintin/ Campher 3 Gren/ *Misce cum cera alba fiat Vnguentum.*

När the siuke stoor heeta j Huffuudhet bekomme/ skal man nághot binde vnder Fötterne/ såsom förre om Sömpnen sagt är/ Och så kan man om kring Huffuudhet ett Epithema binde/ vthaff Rosen watn/ Necke blomsters watn/ och Rosen äticke/ aff hwarie 2 Lodh/ *Specierum diatria Sandalorum* 2 Scrupel och ett halfft/ Campher 1 Green/ *Misce fiat Epithema.*

Om

Om then som får Bronnen j samma Siukdomen/Ty hon gemeent fölia plågher j Pestilentzien.

JAgh ser eller otte leffuandes Kreffteer / och tre eller fyre Hand full medh Huusloök/ thet stött vthi een Mortare wel tilhope/ och pers Mosten ther vthur / Medh samma Mosten skal man tungan skaffue och twätta / til thet beste man kan / och litet ther aff ingiffue til at dricka / ther medh bliffuer hon hulpin ifrån Bronnen. Item / när man bränner Watn vthaff Kriker / och aff samma Watn een eller two Skedebladh j sänder dricker någhre reesor/ thet borttagher och så Bronnen/och när man them icke kan bekomma / sa tagher man the stoore Plummer /och bränner Watn ther aff/ som sagde är/ etc.

Om

Om them som ingen Maat kunne behålla hoos sigh.

THet begiffuer sigh offte / at the hwarken Maat eller Låkiedomar kunne behålla hoos sigh / Them skal man och så thet *Oleum* eller *spiritum Victrioli* giffua / lijke såsom tilförrene sagt / eller aff Lemoner / eller Etickie som distileret äre / Men man skal icke så stoor een Dryck dricka / såsom förre sagt är om the törstighe och heete / Man må och så wel allena Wijn tagha vthi thetta fallet. Någhre tage warmt steekt Brödh medh Neglike puluer / Brödh Kummen och Etickie ther vppå stenckt / och läggie thet på Magens munn / Så kan man och så lathe göra een Smörielse / och smöria Magen ther medh.

Tagh Quede olie / Mastix olie / Mirtille olie / aff hwarie 2 Quintin / Mynte och Malört aff hwarie 2 Scrupel / *Specierum diagalangæ* ett halfft Quintin / Negliker ett Scrupel / *Misce cum cera fiat Vnguentum.* Eller gör ett Plåster öffuer Magens munn aff Sur-

aff Surdeegh / Ettikie och Mynte / lägg thet heetest öffuer som han tåle kan / Eller Muskat olie offte påstrucken / stercker och så / och ståppar / etc.

Men om then siuke giffuer förmykit eller kaster vp / thet skal man således wende: Tagh Humbla tree Hand full / Rödhe Mynte en halff Hand full / Enebår en Hand full. Thesse ting stött wel tilhope / och medh een Skeed twå gånger så mykit Wijn / såsom the andre åre / beblandet / och vthi een Panne wel tilhope siudhe lathe / och så warm låggia på Hiertegrupen eller kulen / medh ett Klådhe / såsom ett Plåster / widh pass een halff spen ther om kring / Och når thet kölner / skal man thet igen wårme / och öffuerlåggia / hår medh skal man synnerlighen wara flitigh / at man thet haffuer redhe / förre ån man giffuer Drycken in / på thet kreckningen må affskaffes / etc.

Om

Om öffuerflödigh Stulgång och innan Siuka.

THen öffuermåtelighe Stolgång skal man icke lätteligheen stäppa / synnerlighen then förste dagh / och andre daghen icke / så framt at naturen icke förmykit ther igenom förswagat warder / Men om Stolgången wille tagha öffuerhand / skal man först vthwertes then Olie / som är giordt eller förordineret för vpkastning / och medh warme Klådher / som medh Mastix och hwijt Myrrha beröckt / Magen förwärma. När thet icke hielper / skal man bruka then sure Victriol olie / medh röth Wijn / eller thet *Laudanum Paracelsi* medh *Cicomorum* Syrup / eller *Bizantino*, eller puluer för Blodgången / eller innen Soth / eller Groddeblads Frö / och annat som stäpper. Then rette *Crocus Martis* är bättre än alle the andre vthi thenna saken / litet i sänder medh Violie Syrup. Godh Mandel miölk är och så gott / Doch håller iagh then beeste Mandel här til bätter / än then söthe.

Hadhe

Hadhe man Persike kårner / ther medh woore intet ondt för swede och wärck / som stundom j Lijffaet sliter och rijffuer / efter thet är kommit aff någhre Orsaker / är bättre man berådhfråger sigh ther om hoos een som förstånd haffuer ther vppå / På thet at man sweden och wärcken icke förmehrer / når man then tencker at förminska.

Men kennes sting j Sijdhon / och wil icke vthaff then förste Drycken bort gå / så giffuer man annan gången in vthaff samma Drycken / fyre timar effter then förste sweten / och widhare swette / så förgå stingerne / och blodhet bättre renses / Man må och så smörie Sijdhan medh Mandel olie / och medh warme Linklädher ther på läggia / någhre gånger / Men om man thet icke kan haffua / skal man tagha stött Bolus / eller Sandel trä / lagd vthi Rosen watn / ett Lodh vthi ett halffe Skålpund Rosen watn / och ett Quintin Campher ther til / och ett röth Vllen klädhe / eller Skarlaka ther vthi wäthe / och ther vppå läggia.

Til

Huru man sigh medh the vthwertes Sulmer och Bölder förhålla / och huru man them läkia skal.

OM Sulman och Bölder j pestilentzien / schriffue och så månge åtskilielighe / Nempnlighen at man på Bölder eller Sulmen / når the än nu hwijte / och icke än nu all slätt vthbrutne äre / skal Kåppe sättia / Eller at man them tilförrene medh ett ådre Järn hacke skal / så at then fattighe siuke / som tilförrene icke nogh wärck haffuer / full medh swede och wärck bliffuer / Huru offte skeer thet / at een Menniskia vthaff stoor och olidelighe swede och wärck / faller vthi Febrim. Skal man så obarmhertigh medh een fast dödhen Menniskia vmgå / thet är jw *contra maiorum nostrorum præceptum* , the som säye: *Citò, tutò, iucundè*, Thet är / snart / vthan fahra / och sachtmodigh. Är thet vthi andre Siukdomar aff nödhen / wisselighen så är thet och

vthi

vthi Pestilentz tijdhen nödigt / Ty vthi thenna Siukdomen then siuke icke mykin tijdh haffuer stoor swede til at tåle / ther til år och så omögheligit ther medh Sulmerne at göra större / eller til at vthdragha / Ja / mykit meer om någhen år vthslagen / warder snart för then större wårcken skul igen inslå och förswinne / Ændoch thet år omögheligit / at then siuke icke skulle haffua wårck / ther som Sulmen eller Bölden år. Til at såttia en Kåppe vnder Sulman / thet kan wel wara / Men man kan finna andre medhel / Förgifften til at vthdragha vthur Lijffuet / Så skal man the swedachtige medhel lathe bliffua / och the lenere tagha för hånderne. Therföre wil iag nu såttia / huru man kan then Förgifften vthdragha eller låcke vthur Kråppen / förvthan Kåpsåtning / så at thet skal icke så mykit swide / etc.

Effter thet iagh tilförrene / bådhe om Pestilentz tekn / så och vthi andre saker ther til behörende / vthur Biblien taghit haffuer / Wil iagh och så thet förste Recept emoot Pestilentz Bölder och Sulmer / vthur then heligha Schrifft tagha / och hijt såttia : Wij låse vthi then helige

Schrifft / Esaie 37. När Gudh then Gudhfruchtighe Konungen Ezechiam medh een Pestilentz Sulma slagit hadhe / och ifrå thenna sorgfulle Jämmerdaal tagha wille / At then Gudhfruchtighe Konung Ezechias til Gudh sigh wände / ropadhe och badh honom / at Gudh hans lijff til then tijdh än nu vnna wille / etc. Tå bönhörde Gudh then fromme Konung / och sände Propheten Esaiam til honom / At han effter Gudz befalningh hans Lijffs tijdh och sundheet tilkenne giffua / och at han hans Sulmer hielpa skulle / Tå togh Propheten ett Fikon / och ladhe thet then godhe Konungen på hans Sulme / ther aff bleff then Gudhfruchtighe Konungen bättre / och bleff vthaff hans swedha och Siukdom förlossat.

När wij the färske Fikon beskådhe och rett ansee / och theras Form wel betenckie / moste wij bekenna / at Fikonen äre icke mykit olijke Pestilentz Bölder eller Sulmer. Här aff kan man merckia / at Gudh Fikonen synnerligh krafft och eghenskap moot Pestilentzien giffuit och inympat haffuer. *Paracelsus* nempner så-

danne

danne ting *signatas*, så at therås lijkhelse någhralunde vthwijsar och beteckner/ hwar til the godhe och nyttighe/ såsom och så alle Krydder/Frucht/Röther/etc. äre. Och hwadh elliest vthur Jorden wåxer/när wij them fliteligen wele beskådha/oss låre och wijse/til hwadh Ledemoot/och til hwadh Siukdom the nyttighe/godhe och tienlighe äre.

Så kan man thet förste *Cathaplasma* emoot Pestilentzien vthur Biblien aff Fikonen och så göra:

Tagh Fijkon som fethe äre 7 stycken
Eggeblommer vthaff 2 Egg
Rå Håningh 3 Lodh
Venedisk Triakelse 6 quintin
Salt 5 quintin
Lillie olie så mykit som nogh är.

Blande thesse/ och gör ther ett *Cathaplasma* aff/ thet är en ting som man på Sulmen läggia skal/thet skal man warmt ther vppå läggia/ och så länge thet wått är/ liggia lathe. Then som thetta plåster icke wil alt göra lathe/ han må thet halfsparten lathe bereede.

Än nu ett annat *Cathaplasma* aff Fijkon.

Tagh then innerste Mergen vthur Fikonen / som äre vthi Etickie sudne / gammal Surdeegh / aff hwart ett halfft Skålpund / Viole röther / som färske äre / wille Cucumer / Brioniæ / thet är Stickel roffuer / som the swarte Bär wåre vppå widh Gårsgårderne / aff hwarie 4 Lodh. Nåssle frö och Kråsse frö aff hwarie ett Lodh / Thesse alle stötes / och warde til ett Cathaplasma giorde.

Än ett annat.

Tagh stoore Kattost röther 4 Lodh / Lillie röther 4 Lodh / siudh them til hope wel / sedhan tagh slimmen ther aff 6 Lodh / Gammal Surdeegh 2 Lodh / Rå Håningh 3 Lodh / Camille olie / så mykit som nogh är / här aff gör ett Cathaplasma effter Konsten. Thesse Cathaplasmata draghe Förgifften och annan ond wätzske tilhope / och leene Siukdomen och wärcken.

Men wil man thesse Cathaplasmata starckere eller krafftigare göre / så kan man

man Pulssueres *Aloë Epatici in Oleo Camomillarum solui*, ther ibland lathe/ Men icke meer än som widh pass Sulmen stoor är/ skal man vppå läggia.

Item / *Puluis vitri Antimonij*, och *Radicum Hellebori nigri, diagridij*, först effter Konsten tilreedt / draghe Sulmerne medh wåld fram / när the rett bliffue pålagde och brukadhe / Ty såsom the j Lijffuet the onde *humores*, thet är wåtzske tilhopa dragessåoch när the på Pestilentzie Sulmer lagde warde / draghe the snart och medh wåldh Förgifften tilhope / At thet som een *gangrena* eller ruttit kött vthfalla moste / Thet samme gör ochså *Attractiuum specificum Theophrasti*.

Man kan elicst och så wel en Löök mätteligh stoor vtholcke/ och medh Triakelse igen vpfylla / sedhan skal man samma Löök vthi ett Khålbladh swepe/ och vnder Asken steekia / Och när Lööken medh Triakelsen så steckt är / skal man them igen vthtagha / och wel tilhope stött på Sulmen läggia / thet dragher och så Förgifften mechtigh vth / Näghra läggie Wijnrute bladh ther til.

När nu Förgifften så är på ett rum dragen/ Så skeer thet offte/ at ochså Köttet ther om kring warder påtendt/ Them moste Barskåreren j tijdh til hielp komma/ och godhe *Defensiua*, thet är Beskyddplåster ther på läggia/ at Förgifften icke meer omkring sigh åther/ och een Ledh medh sigh aff Kroppen borttagher/ och affaller/ etc. Ther til taghe någhre thet *Vnguentum populeonis simplicis*, Rosen olie/ Viole olie/ och vthaff Necke blomsters olie/ medh Ättickie och *Bolo Armeno vero*, beblandet. Någhre taghe thet hwijte aff Egget/ medh Alun tilhope slagit/ och Bolo Armeno beblandet/ Vthi begynnelsen äre thesse godhe nogh/ och warde sådanne *Inflammationes* wel förhindre/ Men när then påtändning bliffuer förstördh/ eller elliest större skadhe til befruchtande/ wil iagh Barskårerne än nu ett ståtligh och gyllen *Defensiff* medh deela.

Tagh Rosen olie 8 Lodh
Boli Armeni veri, terræ sigillatæ, aff hwarie 1 Lodh.
Rosen åtickie 4 Lodh
Nattskate ooss
Hwitlöks ooss aff hwarie 6
Campher 1 quntin. Cquin:

Thesse skole tilhope blandes/ och effter Konsten pålåggias. När nu the Pestilentzie Bölder eller Sulmer moghne äre/ och vthfalle/ skal man Såäret reent hålla/ och medh *Incarnatiuis* wackert igen låkie/ hwilket wel ett ringe Plåster göra kan/ Therföre år thet icke aff nödhenne/ synnerlighe *Incarnatiua* här tilsåttia/ thet år/ som gör Köttet wåxa j Såret.

Til thet Siunde:

När ingen Låkiedom hielpa wil/ hwadh sigh tå then siuke haffuer til at trösta.

OVIDIVS.

Non est in Medico semper releuetur vt æger,
Interdũ docta plus valet arte manus.

Thet år:

Vthi Låkiarens macht thet icke står/
At then siuke snart aff Sången vpstår/
Offte år hans skadhe och Siukdom större/
Än at Låkiedomar hielpe förre.

AT thet sant är/ witner daghe-ligh förfarenheet/ bådhe på Vnge och Gamble/ Rijke och Fattighe/ Ty Dödhen skoner ingen/ Men om the vthgamble allenast dödde/ så skulle the vnge förmykit säkre lefwa/ och j fullan språng gå/ och båttring spara in til theras alderdom/ Skulle the fattighe allenast döö/ så wille ingen wara fattigh/ Therföre tagher thenne lekamlighe Dödhen alle Menniskiar lijke ahn/ på thet wij alle en from och Gudhfruchtig wandel föhra skole. Men then råttferdighe (såsom Salomon vthi Wijsheetennes Book j thet fierde Capitel schriffuer) warder borttaghen vthur thetta Lijffuet ibland Syndare/ och warder thådan ryckt/ på thet the onde hans förståndh icke förwände/ eller falsk Låre hans siål bedraghe. Och såsom Esaias j thet 56 Capitel sågher: Then råtte warder för olyckan borttaghen/ och the råttrådihge wandrat haffue/ komme til Fridh/ och hwile vthi theras Camrer.

Thetta skal alle Gudhfruchtighes högste tröst och förlångtan ware/ at the vthur all Olycka/ Jämmer och Alendig-

heet/

heet/vthi then ewighe Fredhen/ Roo och Salighheet taghne warde/ ther til höre alle the som på Christum troo / Johan: 3. 4. och 6. Men medhan gemeent allom Menniskiom thet wedherfares / at the vthi theras högste nödh icke mång ord vthi Bönen bruka kunne/ Och alle Gudhfruchtighes Bön intet annat än suckande/ gråt och klaghe är/ skole wij oss widh thette trösta/ at wår HERre och Frelsare JEsus Christus/ wår kåreste Brodher så troligen för oss bedhit haffuer / Johan: 17. tå han sadhe / och aff hiertat badh: Fadher / Jagh wil at hwar iagh är/ och the hoos migh äre/ the tu migh giffuit haffuer/ at the mijn Herligheet see måghe / som tu migh giffuit haffuer. Hwadh thet för Herligheet är / om iagh thet lijke gerne wille vth tala och förklara/ så är thet migh omögheligit. Then helighe Apostelen Paulus haffuer henne seet / och kan henne lijkewist icke vth tala. Esaias j thet 54 och 65 Capit: haffver wel någherlunde Glädhien/ Fredhen och Herligheeten/ vthi thet tilkommande Lijffuet beschriffua welet/ behagher doch sigh sielff icke / Såsom och Johannes j

 thet

thet 21 Capit: vthi Oppenbarelsen medh herligh Beschriffuelse / een Ny Stadh / then aff klart fint Gull och ädhle Stenar / etc. på thet sköneste kan bygd warda / thenne Herligheet / at han oss såvan herligh Stadh förlängten göra skulle / haffuer welet affmala / Men thet är alt til för ringe / Wille therföre medh ett gott hopp / then rettskaffne Herligheet vthi thet tilkommande Lijffuet / sielff beskådhe / och ther boo / Ther til oss JEsus Christus förhielpe / Amen.

Följer nu Kong: Maiest: etc. wår Allernådigeste Herres och Konungs Aquæ vitæ contra oppositum, eller *Aqua vitæ contra omne venenum & Pestem angelizatum.*

Item / ther som ståår j thenne lille Book / *Aqua vitæ*, så förståås altijdh thette efterfoliande *Aqua vitæ*, som Kon: Maiest: sielff haffuer vpdichtet och påfunnit / Tiener för Pestilentzien / så wel til at förwara een / när man om Morgonen ther aff

tagher

tagher någre dråpper / eller een fierde part vthaff ett Steedebladh/ såsom thet är j sigh sielff / eller och medh litet Wijn/ Ty thet trånger sigh strax igenom Kroppen och til Hiertat / til at beskärma och bewara thet / och behåller Blodhet / så at thet icke rottner / eller må bliffue befengd vthaff thenne fahrlighe Siukdomen / är och för månge andre Siukdomer / som haffue theras vrsprång vthaff kióldh/ nyttigt.

Men then som befend är aff Pestilentzie/ skal strax om han kenner Sulman/ ädhren lathe slå / och öpne på samma Sijdhon som Sulmen är / som förre står/ och strax ther på ett Skedebladh vthaff thetta dricke / och ther medh swettes/ såsom förre sagt är / Synes ingen Sulme/ skal han j lijke måtte strax taghe såsom sagt är/ och förre står. Men huru thette beredhes/ och hwadh ther til kommer/ föllier här effter. Först. Tagh alle the Örter / Krydder / Röther / Blomster/ Gumi/ Frö/ Bladh/ Frucht/ Trä/ Barck/ och hwadh som meer är / thet som gäär vthi then Venediske Triakelsen/ Andromachi aff Alexandria kallat / vthaff alle tilhope 6. Lodh.

Alle

Alle the Ørter / Krydder / Röther / Blomster / Frö / Bladh / Frucht / Trä / Barck / Gummi / och hwadh som meer är / thet som j Mithridates Konungens j Ponto Triakelsen går och 6 Lodh. Men när man thesse Ørter och altsammans icke hassua kan / så tagher man the bådhe Triakelser / som man weet at the godhe och oförfalskade äre / aff hwarie 6 Lodh / vthwaldt Myrrham 4 Lodh / Niye mans krafft / eller Pestilentz röther 6 Lodh.

Swals röther 2 Lodh
Terra sigillata vera 1 Lodh
Walsträ 1 Lodh
Citrinat Frö eller Lemone Frö 3 Quint:
Benet eller klärsset vthur Hiorte hiertet (3 stycker.
Diptan röther 2 Quintin
Bröst ört ett halfft Lodh
Wärning röther och så mykit
Eenhörningh
Röth Coral / och hwijt Elephante tandh.
Brent Hiorte horn thet hwijte på tagger- (ne
Campher aff hwarie ett Quin:
Hassel röther
Galigo
Caneel aff hwarie 2 Quintin
Oxetunge blomster litet
Specierum liberantis
Diamuscis dulcis
Cordialium aff hwarie 2 Scrupel / thet är 2 tredie deler aff ett Quintin.

Alt

Item/ Alt thet som tiener för Förgifft/ och icke in Theriacam går/ som man bekomma kan.

Item/ alt thet man bekommer och stercker hiertet/ och icke är författat medh vthi the förre Triakelser/ aff hwar så mykit man sielff lyster.

Thesse skole alle hwar för sigh stötes och små göres/ och sedhan tilhope blandes/ och medh Aqua vitæ Angelica, thet som giordt är aff gott Reenskt Wijn/ såledhes: Tagh Reenskt Wijn/ lått ther vthi ett halfft Skålpund stött Angelica roth/ lått stå på ett warmt rum 10 daghar eller långer/ och wel mindre/ såsom lågenheeten sigh begiffuer/ sedhan distillere thet Aqua vitæ på thet starckeste tu kan aff medh fast sacht Eeldh/ etc. Och når tu nu haffuer klareret 2 gånger/ och altydh någhre Röther igen ther vthi lagt/ och någhre daghar stå låtit/ och at Aqua vitæ år så starckt/ når tu ther aff vthi een Skeed later/ och håller then j Watn/ så at Watnet går icke j Skedan/ och thet alt tort vthbrinner/ når tu sätter Eelden ther vppå/ så år thet starckt nogh/ Tagh vthaff samme Brännewijn eller Aqua vitæ 4 Skålpund/

pund / Lägg åter Angelica Röther ther vthi 4 Lodh / som stötte äre / Lått 8 daghar stå vthi tempereret rum / sedhan syle thet klare grant aff / och slå på the förnempnde Krydder / och lat vthi ett warmt rum på någhon tijdh stå / så dragher all krafften vthur Krydden / och Triakelsen vthi Wijnet / sedhan syle thet / och förware thet til brukning för Pestilentzie och allehande Siukdom / som sigh medh frossa begynne. Thetta är thet *Aqua vitæ contra oppositum Serenisß: Reg: Maiest:* och ett *Aqua vitæ* för Förgifft och mångelhande slagz Siukdomar / och haffuer all krafft som thet Venedisk och Mithridatisk Triakelse / och än tå krafftighare / Ty thet är meer krafft ther vthi / Therföre thet och så strax igenom tränger / och vthrettar thet som thes krafft och wärckning är / Såsom man / hwadh dygdh Triakelsen haffuer / vthi mänge åtskilielige Böker finner / är icke förnödhen Booken ther medh at förlänga / etc.

Catholicon

CATHOLICON *simplex* FERNELII.

℞ Recipe Radicum Helenij, Buglossæ, Cichoreæ, Altheæ, Polypodijquercini, Seminis Cnici contusorum, aff hwarie 4 Lodh. Stæchados, Hyssopi, Melissæ, Eupatori veri, Asplenij, Bethonicæ, Arthemesiæ, aff hwarie 2 Nessue full. Vuarum passarum expurgatarum, 8 Lodh. Quatuor seminum frigidorum maiorum, seminis Anisi, Glyzyrrhyzæ, aff hwarie 3 Quintin.

Coquantur omnia ex arte in Lib: X. Hydromelit: dum VII supersint, in collato iure macera horas duodecim, foliorum Senæ mundatorum, halffannet (Skålpund. Agarici albi, en halff Pund. Zinciberis 1 Quintin. Aliquantulum bulliant, & in expresso liquore dissolue, pulpæ nizariorum ett halfft Pund. Foliorum Senæ mundatorum tenuissimè tritorum, 8 Lodh. Syrupi infusionis Rosarum Prouincialium, videlicet Pallidarum, ett Pund. Mellis optimi exspumati, 2 Pund. Percoquantur igno lento in mellis temporaturam, inspergendo sub finem Rhabarbari electi, Cinamomi electi, aff hwarie 2 Lodh. Sandali Citrini, ett Lodh/ Nucis Muscatæ, 2 Quintin.

Catholicon

CATHOLICON maius FERNELII.

Recipe Quatuor ſeminum frigido-
rum maiorum mundatorum, Seminis Papa-
ueris albi, aff hwarie ett Quint: Traga-
ganthi, 3 Quintin. Roſarum rubearum,
Sandali, Citrini, Cinamomi, aff hwarie 2
Quintin. Zinziberis albi, ett Quintin.
Rhabarbari electi, Diagredij, aff hwarie
ett Lodh. Agarici leuiſsimi, Turpeti opti-
mi, aff hwarie 6 Quintin. Saccari albi
ſoluti in aqua Roſarum, 2 Quintin. Folio-
rum Senæ iniectæ ſint, ett Pund.
Concinnentur tabellæ ponderis, 3 Quintin.
Doſis tabella vna, vel duas, aut tres ad
ſummum, ett Lodh.



Concluſio.

CONCLVSIO.

TIl thet ytterste wil iagh hwar och een haffue wänlighen påmindt/ at the föreschriffne Vnderwijsning wele flitelighen öffuerwägha / och sådant (som sagt är) bruka. Öffuergiffuer edher råddande och skälffuande/ Warer icke heller för säkre. Några säye: Jagh wil intet göra ther åth / wil Gudh hielpa migh / han kan thet wel göra / The säye rett j begynnelsen/ Men the betenckie icke wijdhare hwadh schriffuit ståår / Tu skalt tin HERRE och Gudh icke fresta/ etc. Gudh haffuer förordinerat Medhel / them wil han oförachtat haffue/Then som them förachtar/han frester Gudh. Någhre säye/ när the förmerckie sigh ware

befengde: Thet år ingen hielp på ferde/ thet år vthe/ och medh ho- nom skedt/ etc. The göre ochså orett/ försume och förderffue sigh sielff/ Jngen skal sigh öffuergiff- ua om han bliffuer siuk/ allenast at han vthan hinder och försumel- se strax/ hastigt och snart rådh bruker/ och hielp söker/ anten eff- ter them här vthi schreffne medhel/ eller hoos förståndighe som thet lärdt och förfarit haffue/ och sigh för alting wachta för sömpn/ til thes han haffuer någhet til sigh taghit/ så kårt som honom hans liiff år/ Så schole the medh Gudz Alzmechtigistes tilhielp/ Nytte/ gagn och theres Lyffz behåldelse/ vhtan twiffuel befinna/ Ther til Gudh siin wålsignelse nådhelighen wille för- låna/ Amen.

NOTA.

Litera F. Pag: 7. Lin: 5. ſtår gra: Thet år Green / betydher ſå mykit ſom ett Biugg korn wågher / ſå at ſextiyo Green eller Korn wåghe ett Quintin. Så ſkal man ochſa förſtå / ſå offte thet ſedhan finnes vthi thenne Booken.



Tryckt j Stockholm / aff
Andrea Gutterwitz.
1 5 8 9.



